

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

ROLE HASIČSKÝCH SBORŮ VE VŠEDNÍM I SVÁTEČNÍM ŽIVOTĚ
MĚSTA PELHŘIMOVA V LETECH
1918 – 1938

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Rauchová, Ph.D.

Autor práce: Markéta Bendlová

Studijní obor: Historie

Ročník: čtvrtý

2012

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 2. dubna 2012

Na tomto místě bych chtěla upřímně poděkovat PhDr. Jitce Rauchové, Ph.D. za připomínky a metodické vedení bakalářské práce. Mé poděkování patří také pracovníkům Státního okresního archivu v Pelhřimově, kteří mi poskytli cenné rady. Děkuji také své rodině za trpělivost a podporu.

Anotace

Cílem bakalářské práce je objasnění interakcí obyvatel města Pelhřimova a místního sboru dobrovolných hasičů v každodenním životě meziválečného období. Úvodní kompilativní pasáže se zabývají společenskou situací v českých zemích na přelomu devatenáctého a dvacátého století, rozbořem československých norem a předpisů sloužících k prevenci a boji s ohněm a stručnými dějinami města Pelhřimova. Hlavní pozornost je soustředěna na práci s pramenným materiálem uloženým ve Státním okresním archivu Pelhřimov. Pojednání klade důraz především na charakteristiku a analýzu konkrétních aktivit sboru. Opomenuto není ani vnitřní a vnější hodnocení hasičských aktivit, a to jak ze strany sboru samého (zápisy z hasičských knih), tak z pozice ostatních obyvatel města (analýza tisku).

Annotation

The aim of this Bachelor degree project is to describe interaction of Pelhřimov inhabitants and local voluntary fire service in everyday situations in the interwar period. Introductory compilatory parts deal with the social situation in the Czech lands at the turn of the twentieth century, analysis of Czechoslovak standards and regulations for fire prevention and firefighting, as well as a brief history of Pelhřimov. The main attention is focused on working with archived documents stored in the State District Archives Pelhřimov and emphasis is placed on characterisation and analysis of particular firemen's activities. The project includes assessment of local fire service, both internal and external, i.e., the assessment from the point of view based on local fire records on the one hand, and, on the other, from that of the town inhabitants as seen in mass media.

OBSAH

1. ÚVOD.....	7
2. ČESKÉ ZEMĚ NA PŘELOMU DEVATENÁCTÉHO A DVACÁTÉHO STOLETÍ	9
3. ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA A JEJÍ ZÁPAS S OHNĚM.....	11
4. HISTORICKÝ VÝVOJ MĚSTA PELHŘIMOVA	15
5. PELHŘIMOV VE VÍRU SPOLKOVÉHO ŽIVOTA	17
6. POČÁTKY PELHŘIMOVSKÉHO HASIČSTVA A JEHO ČINNOST ZA RAKOUSKA – UHERSKA	25
7. PELHŘIMOVŠTÍ HASIČI V MEZIVÁLEČNÉM OBDOBÍ.....	32
7.1 POVÁLEČNÁ KRIZE PELHŘIMOVSKÉ HASIČSKÉ ŽUPY.....	32
7.2 VÝZNAM HASIČSTVA A JEHO PODÍL NA UTVÁŘENÍ KULTURNÍHO ŽIVOTA VE MĚSTĚ	37
7.3 JUBILEJNÍ VALNÁ HROMADA SBORU DOBROVOLNÝCH HASIČŮ V PELHŘIMOVĚ	41
7.4 KRAJINSKÁ VÝSTAVA.....	44
7.5 ŽIVOTNÍ JUBILEUM TOMÁŠE GARRIGUA MASARYKA	47
7.6 JUBILEJNÍ ŽUPNÍ SJEZD V PELHŘIMOVĚ	50
7.7 HASIČSKOSAMARITÁNSKÝ KURZ V PELHŘIMOVĚ	53
8. ZÁVĚR	56
9. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	58
10. SEZNAM PŘÍLOH.....	60

1. Úvod

Bakalářská práce se věnuje problematice požární policie v období první republiky. Prostřednictvím pelhřimovského sboru se snaží přiblížit každodenní a sváteční život dobrovolného hasičstva působícího ve většině československých obcí. Profesionální ochranu si totiž mohla dovolit pouze města disponující značnými finančními prostředky.

Výchozím časovým bodem je první světová válka, která přerušila slibný vývoj spolku. Rozvrátila jeho vnitřní organizaci, podlomila morálku mužstva a způsobila personální potíže. Impulesem k znovunalezení ztracené rovnováhy se stal vznik samostatného státu. Požárníci získali řadu nových funkcí, protože se situovali do role ochránců a šířitelů demokratických myšlenek. Navázali na svoji předchozí kulturní tradici a snažili se pracovat ve prospěch republiky. Právě jejich společenské a osvětové aktivity představují hlavní náplň předloženého textu rozděleného do šesti kapitol.

Cílem je objasnění interakcí obyvatel města Pelhřimova a místních dobrovolných hasičů. Pojednání sleduje proměnu aktivit sboru, které se postupně přesouvaly od ochrany majetku a životů k organizaci společenského dění a vyústily v úsilí o zachování republiky. Pokouší se určit vztah požárníků k politické elitě města a ostatním spolkům podílejícím se na utváření zdejší kulturní scény. Zabývá se typologizací hasičských společenských podniků a klade důraz na jejich průběh a způsob organizace. Věnuje se také vnitřním spolkovým problémům a způsobům řešení krizových situací. Snaží se odpovědět na otázku skladby společenské základny sboru a popisuje výhody, které přinášelo členství v korporaci. Opomenuta nezůstala ani agitační činnost předních funkcionářů usilujících o zajištění přílivu nových činovníků.

Úvodní pasáže přibližují prostředí a podmínky, ve kterých hasičstvo rozvíjelo svoji činnost. Zabývají se historickým vývojem města Pelhřimova a společenskou situací v českých zemích na přelomu devatenáctého a dvacátého století. Důraz kladou také na rozbor československých norem a předpisů sloužících k prevenci a boji s nebezpečným přírodním živlem. Následuje zařazení spolku do kontextu pelhřimovského kulturního života. Největší pozornost je soustředěna na vnitřní sborové záležitosti a jednotlivé podniky pořádané v jeho režii.

Kvalifikační práce čerpá především z pramenů uložených ve Státním okresním archivu Pelhřimov a z místního tisku, protože k danému tématu existuje pouze omezené množství literatury. Základní údaje obsahuje almanach 100 let hasičského sboru

v Pelhřimově sepsaný u příležitosti výročí roku 1975. Pelhřimovskému spolkovému životu se věnuje diplomová práce Jany Podařilové a seminární práce Markéty Skořepové.¹ Obecné informace se nacházejí také v knize Pelhřimovsko ve druhém tisíciletí a obdobných odborných publikacích uvedených v seznamu literatury. Stěžejními zdroji jsou Kniha zápisů ze schůzí pelhřimovského sboru (1902 – 1933), Pamětní kniha pelhřimovské hasičské župy (1880 – 1932) a dva díly Knihy jednacích protokolů ze schůzí pelhřimovské hasičské župy z období let 1902 – 1933. Knihy zaznamenávaly události mající zásadní význam pro fungování hasičstva. Neměly pouze prostý informativní charakter, ale dbaly také na reprezentativní stránku. Snažily se vytvářet pozitivní obraz sboru a uchovat jeho odkaz pro příští generace. „*Ve sborech o každém usnesení piště protokol! Kniha protokolů necht' je obrazem naší práce.*“² Oficiálnějšího charakteru byla Pamětní kniha, která kladla důraz na zachycení průběhu kulturních podniků. Lpěla na vizuální úpravě a zahrnovala fotografie, ústřížky z novin a znění telegramů posílaných nebo přijímaných župou. Knihy jednacích protokolů a zápisů zaznamenávaly události rozebírané na valných hromadách a schůzích. Kulturní život ve městě reflektoval časopis Týdeník z Českomoravské vysočiny vydávaný Emilem Špronglem mezi lety 1919 a 1945. Poskytuje příležitost podívat se na události očima tehdejší veřejnosti, ale obsahuje také řadu článků napsaných samotnými hasičskými hodnostáři. S úmyslem zveřejnit své úspěchy posílali zprávy také do Hasičských rozhledů vycházejících od roku 1901.

¹ Jana PODAŘILOVÁ, *Kulturní a spolkový život v Pelhřimově na přelomu 19. a 20. st.* Diplomová práce FF JU, České Budějovice 2004; Markéta SKOŘEPOVÁ, *Společenský a kulturní život v Pelhřimově na přelomu 19. a 20. st.* Seminární práce Gymnázium Pelhřimov, Pelhřimov 2004.

² Moravský zemský archiv Brno – Státní okresní archiv Pelhřimov (dále MZA Brno – SOKA Pelhřimov), fond Okresní hasičská jednota Pelhřimov, neuspoř., Kniha jednacích protokolů ze schůzí pelhřimovské hasičské župy (1923 – 1932), s. 201.

2. České země na přelomu devatenáctého a dvacátého století

Život v českých zemích na přelomu devatenáctého a dvacátého století do značné míry diktovali političtí činitelé sídlící ve Vídni. Ta představovala centrum Rakouska – Uherska.³ Revoluční rok 1848 nepřinesl na trůn pouze nového panovníka Františka Josefa I., ale také jinou strukturu státní správy. Odstranění patrimoniálního systému ukončilo členění společnosti na vrchnost a poddané. Předpokladem pro společenský vzestup již nebyl původ jednotlivců, ale pouze majetek, na jehož základě se obyvatelstvo dělilo do dvou kategorií. První tvořili majitelé půdy, průmyslových podniků a obchodů, kteří disponovali značným finančním kapitálem. Druhá a početnější skupina se skládala z chudých dělníků a rolníků odkázaných pouze na vlastní pracovní potenciál. Hospodářská prosperita, umožněná absencí válečného konfliktu a rozvojem technologií, přinesla prudký růst obyvatelstva a s tím související urbanizaci. Život ve velkých průmyslových střediscích urychlil proces dechristianizace a laicizace společnosti mající za následek detabuizaci a snadnější pronikání nových myšlenkových proudů.

Prudký rozvoj průmyslu si vyžádal změnu politického systému. Tzv. Bachův neoabsolutismus, lpící na centralizaci a zbrojící proti demokratickým tendencím, nahradila snaha o transformaci Rakouska v konstituční monarchii. Po restauraci ústavního systému se uvolnilo politické napětí a vytvořily vhodné podmínky pro prosazení svobody spolkové a shromažďovací, které se staly součástí tzv. prosincové ústavy z roku 1867. Po odstranění překážek došlo k masovému rozvoji spolčování ve všech částech mocnářství.

Čeští vlastenci využili příznivé situace a prosadili vznik celé řady kulturních institucí. Na počátku šedesátých let devatenáctého století založili pěvecké sdružení Hlahol, nadaci k podpoře spisovatelů Svatobor a Uměleckou besedu zastupovanou Bedřichem Smetanou, Josefem Mánesem a Vítězslavem Hálkem. Největšího významu ovšem nabyla tělovýchovná organizace Sokol, u jejíhož zrodu v roce 1862 stál

³ Informace týkající se českého práva na přelomu 19. a 20. st. jsou obsaženy například v publikacích: Karel MALÝ a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha 2003; Jaroslav MAREK, *Česká moderní kultura*, Praha 1998; Jiří POKORNÝ, *Český svět 1889 – 1918*, Praha 1997; Otto URBAN, *Česká společnost 1848 – 1918*, Praha 1982.

Dr. Miroslav Tyrš a Jindřich Fügner. Jak praví Ottův slovník naučný: „*nebylo žádného podniku národního, který by se byl lépe zamluvil v srdci všeho národa.*“⁴

Po rozpadu Rakouska – Uherska navázala Československá republika na předchozí správní model. Přejala zákony týkající se svobody spolkové a shromažďovací, které platily v novelizované podobě až do roku 1948. Stejně tak vlastenecké podniky nadále rozvíjely své aktivity a podílely se na upevnění nově vzniklého státu. Zástupce měly i v menších městech, kde organizovaly místní kulturní život. Důležitou roli hrály především v oblasti vzdělávání a volnočasových aktivit.

⁴ Heslo Sokolstvo, *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí XXIII.*, Praha 1905, s. 623.

3. Československá republika a její zápas s ohněm

Po pádu monarchie musela Československá republika obnovit pořádek v zemi a zajistit svým obyvatelům bezpečný život. V otázce požární ochrany navázala na dosud fungující systém prevence spočívající na existenci požární policie.⁵ Její činnost spadala do kompetence jednotlivých obcí, jež se ovšem musely řídit platnými směrnici, především požárními řády.⁶ Vedle těchto instrukcí existovaly také předpisy upravující manipulaci se vznětlivými látkami a umožňující zastupitelstvům pozměnit požární řády tak, aby odpovídaly místním poměrům. Na Slovensku a Podkarpatské Rusi nebyl zákon o požární policii, ale pouze ministerské nařízení z roku 1888, na jehož základě měly obce a města vyhotovit požární řády a předložit je ke schválení municipálním výborům komitátním.⁷

Nově vzniklý stát nepřevzal doslovně obecní požární řády, ale podrobil je změnám. Na Slovensku již jejich schvalování nespadlo do pravomocí municipálních výborů, ale od 1. ledna roku 1923 přešlo ve velkých a malých obcích do působnosti okresních výborů a v městech s regulovaným magistrátem na župní výbory.⁸ Usnesení okresních výborů museli ratifikovat okresní náčelníci a ustanovení župních výborů stvrzoval župan. V Podkarpatské Rusi získaly pravomoci municipálních výborů župní úřady.⁹ Po zavedení zemského zřízení na Slovensku a Podkarpatské Rusi v roce 1928 se dohlížecí působnost dosavadních okresních výborů přesunula na nové okresní výbory s výjimkou odvolávání k zemským výborům. Na zemské výbory přešla dohlížecí působnost, kterou do té doby vykonávaly župní výbory nad městy s regulovaným

⁵ Informace o požární policii jsou obsaženy v následujících publikacích. Heslo Požární policie, *Slovník veřejného práva československého III.*, Praha 2000, s. 405 – 413; Heslo Požární policie, *Masarykův slovník naučný. Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí V.*, Praha 1931, s. 902 – 905; Heslo Požární policie, *Ottův slovník naučný nové doby. Dodatky k velkému Ottovu slovníku naučnému II.*, Praha 1933, s. 1038 – 1040.

⁶ Údaje týkající se zákonů a nařízení jsou převzaty ze Slovníku veřejného práva československého. V českých zemích to byly zemské zákony: a) v Čechách z 25. 5. 1876, č. 45; b) na Moravě z 5. 4. 1873, č. 35; c) ve Slezsku z 2. 2. 1873, č. 20, změněný zák. z 25. 3. 1898, č. 21 a zák. ze 4. 5. 1913, č. 50/1916 a vyhláškou č. 51/1916.

⁷ Konkrétně se jednalo o ministerské nař. č. 53888/II z roku 1888.

⁸ Změna byla právně zakotvena v zák. č. 241/1921 Sb.

⁹ Přechem pravomocí byl přikázán nař. č. 113/1923 Sb.

magistrátem.¹⁰ Nově do pravomocí požární policie také zasahovaly politické úřady. Mohly vystavovat požární nařízení týkající se více obcí a nařízení, která obce nestihly vydat včas.¹¹ Úřady požární policie musely dodržovat stavební řády vydané živnostenskou policií. Nemohly přikázat změny v náležitě konsentovaných stavbách ani vybudování nových protipožárních zařízení v již schválených živnostenských dílnách.

V českých obcích řídil požární policii starosta a ve městech k tomu určený orgán (například magistrát, purkmistrovský úřad, notář nebo městská rada). Ve velkých městech působili speciální požární komisaři, kteří jednali podle instrukcí získaných od zastupitelstva. Činnost požární policie v Čechách kontrolovaly politické úřady prostřednictvím místních komisařů a zjištěné nedostatky sdělovaly zemským výborům. Ve Slezsku prováděli kontrolu hasičští inspektoři pověřeni zemskými výbory. Roku 1927 byly autonomní orgány u obcí v celé republice nahrazeny okresními výbory a ve statutárních městech zemskými výbory.

Požární řády obsahovaly dva typy předpisů. První se zabýval otázkou odvrácení požáru a druhý jeho potlačením. Hlavní roli v rámci preventivních opatření hrál starosta, který měl „alespoň jednou za rok (na Moravě dvakrát do roka, na jaře a na podzim) provést s příbráním znalce, a je-li v obci zřízen hasičský sbor i jeho zástupce, prohlídku všech budov, aby bylo zjištěno, zda jsou tu nějaké závady ohněm nebezpečné, zda jsou komíny řádně čištěny a potřeby hasičské opatřeny a v dobrém stavu (ve Slezsku zda i hromosvody jsou v pořádku).“¹² Každá uzavřená obec čítající padesát domů musela mít minimálně jednoho ponocného. Obyvatelé menších osad se ve funkci požárního strážného střídali.

Druhá kategorie předpisů věnující se likvidaci požáru určovala, že každá uzavřená obec o sto domovních číslech musí disponovat stříkačkami, žebříky, vozy, háky a koši. Velká stavení a továrny manipulující s ohněm si pořizovaly vlastní technické zázemí. Konkrétní počty hasičského náradí stanovil obecní výbor na základě rady obdržené od ředitelství hasičského sboru. Každá osada musela mít dostatek vody potřebný k uhašení případného požáru. Mnohé obce nevystačily s přírodními zdroji a zřizovaly nové veřejné studně, nádrže, cisterny a náplavky. Obyvatelé byli povinni poskytnout k záchranným pracím vodu nacházející se na jejich pozemcích. Obecní zastupitelstvo obstarávalo dostatečné zásoby hasicích prostředků použitelných k hašení

¹⁰ Změna je obsažena v § zák. 125/1927 Sb.

¹¹ Toto omezení přinesl čl. 5 zák. č. 125/1927 Sb.

¹² *Slovník*, s. 408.

místo vody. Ve vesnicích se nacházely zvony připravené rozšířit zprávu o živelné pohromě mezi všechny obyvatele. Hlavní autoritu během boje s ohněm představoval starosta obce. Neposlušným občanům mohl udělit pokutu do výše dvaceti korun nebo je poslat na dva dny do vězení. Obecní zastupitelstvo často rozdělovalo povinnosti mezi jednotlivé obyvatele, aby předešlo vypuknutí chaosu. Efektivnějším způsobem řešení krizové situace bylo ovšem založit hasičský sbor.

Existovaly sbory soukromé působící například v továrnách a sbory veřejné, které se dále dělily na placené a dobrovolné. Hasiči z povolání se stali obecními zaměstnanci a podléhali obecním předpisům. Naopak dobrovolníci se řídili spolkovými předpisy. Profesionální ochranu si mohla dovolit pouze větší města s dostatkem finančních prostředků. Dobrovolné sbory působily v osadách čítajících v Čechách a ve Slezsku nejméně padesát a na Moravě sto domovních čísel. Obecní výbor prováděl pravidelné kontroly činnosti spolku, schvaloval jeho stanovy a přenášel na něj pravomoci náležící do té doby starostovi. Náčelník sboru se tak stal hlavním organizátorem obrany proti živelným pohromám, informoval starostu o všech záležitostech týkajících se sboru, předával obecnímu výboru účetní uzávěrku a realizoval jeho usnesení. Naopak obec zabezpečovala vyhovující hasicí nářadí a ochranné pomůcky. Požárníci se obyčejně oblékali do stejnokroje a nosili odznaky. *„Právo nositi stejnokroj a zvláštní odznaky (distinkce, rosetky, hvězdy) musí býti každému sboru spolkovým úřadem povoleno a musí se patrně odlišovat od sort u vojáků obvyklých, aby nebylo záměny možné (proto se spolkový úřad dohodne před povolením se zemským vojenským velitelstvím).“*¹³

Obce nedisponující hasičským sborem zapojovaly do záchranných prací občany. Starosta mohl své nařizovací kompetence postoupit náčelníkovi sboru ze sousední obce. Každý způsobilý člověk byl povinen se na vyzvání starosty zapojit do hasicích prací, a to bez nároku na honorář. Sedláci se pravidelně střídali při zapřahávání koní do stříkaček a vozů s vodou. Náklady spojené s činností požární policie hradila ve většině případů sama obec. Pouze prostředky sloužící výsadně k ochraně jednotlivých objektů platil každý majitel ze svého rozpočtu. Po uhašení ohně přišlo na řadu vyšetřování příčiny neštěstí. Starosta prověřoval dodržování stavebních a požárních předpisů a hodnotil práci hasičstva. Výsledky svého pátrání musel předat do osmi dnů obecnímu výboru a dozorčímu politickému úřadu. Pojištěným osobám vydával vysvědčení

¹³ *Tamtéž*, s. 410.

o nevinosti potvrzující, že se nedopustili žádného trestního činu nebo přestupku vedoucího ke vzniku požáru.

Následkem požárů nebyvaly pouze ztráty na majetku, ale též na životech nebo v lepším případě úrazy. Obce podporovaly účastníky boje s ohněm, kteří utrpěli nějaké zranění. V Čechách a na Moravě se podpora vztahovala výlučně na členy hasičského sboru a jejich pozůstalé. Ve Slezsku na ni měla nárok každá osoba zraněná během záchranných akcí. Vedle těchto opatření byly ještě zakládány podpůrné pokladny. Finanční prostředky získávaly v podobě členských příspěvků, dobrovolných darů, dotací a trestních pokut. Hlavní příjmy tvořily povinné příspěvky od pojišťoven. *„Všechny společnosti proti ohni pojišťující (bez rozdílu zda jde o společnosti tuzemské či zahraniční k obchodování v našem státě připuštěné a zda jde o společnosti akciové či na vzájemnosti spočívající) jsou povinni platiti k nákladům hasičstva a podporování hasičů ve službě úraz utrpivších a jich pozůstalých roční příspěvek 2 % (na Slovensku 3 %) z hrubých prémie pojišťovacích, jichž v přímém obchodu požárního pojištění během roku v některé zemi docílily a za tou příčinou zaslaly zemskému výboru příslušné pomůcky a data k vyměření.“*¹⁴

Českoslovenští dobrovolní hasiči se od roku 1919 sdružovali ve Svazu dobrovolného československého hasičstva. Jeho aktivním příslušníkem byla Česká zemská hasičská jednota v Praze, moravská v Brně, slezská v Opavě, zemská hasičská jednota pro Slovensko v Turčanském Svatém Martině a zemská hasičská jednota pro Podkarpatskou Rus v Užhorodě. Německé hasičstvo se od roku 1921 slučovalo v Německou říšskou jednotu pro hasičstvo a službu záchrannou v Praze. Maďarské hasičstvo se spojovalo v zemských jednotách. Profesionální sbory působily například v Praze, Plzni, Brně, Bratislavě, Košicích, Užhorodě, Mukačevu a Berehově. Hasičské jednoty poskytovaly mimo jiné také samaritánské služby a publikovaly odborné časopisy. V roce 1923 byla založena Hasičská vzájemná pojišťovna, která měla v roce 1930 více než milión členů.

¹⁴ Tamtéž, s. 412.

4. Historický vývoj města Pelhřimova

Pelhřimov se nachází na březích říčky Bělé v západní části Českomoravské vrchoviny.¹⁵ Podle legendy bylo město založeno pražským biskupem Peregrinem (Pelhřimem), který se během pouti do Říma zastavil u studánky Belky, kde doplnil zásoby vody a načerpal nové síly. Místní krajina se mu natolik zalíbila, že zde nechal vybudovat osadu Pelhřimov. Událost je tradičně datovaná rokem 1224, kdy se jediný biskup tohoto jména vydal do Itálie, aby vyřešil své spory s hlavou katolické církve.

Díky revolučnímu roku 1848 se Pelhřimov stal nejen centrem soudního a politického okresu, ale také došlo k velkému rozkvětu společenského a kulturního života. V šedesátých letech vznikla celá řada zájmových spolků a na počátku sedmdesátých let se založením nižšího českého gymnázia a měšťanské dívčí školy zlepšila také situace v oblasti vzdělávání a výchovy mládeže. Železniční dráha, která se stala základním předpokladem hospodářského rozmachu, byla dokončena až v roce 1888. Ale již dříve byly vybudovány první továrny: škrobárna (1871), podnik na výrobu perleťových knoflíků Herrmannové & Fleischl (1880) a Hrdinova kartáčnícká továrna (1882). Negativním dopadem rozvoje podnikatelských aktivit se staly často dramatické změny, které se dotkly historické zástavby města. Docházelo k bourání již nepotřebného fortifikačního systému, zazdívání podloubí a snášení domovních štítů. Naopak přibývalo nových veřejných budov a parků, kde mohli lidé realizovat své volnočasové aktivity. Konec devatenáctého století poznamenala postupná radikalizace společnosti projevující se nejen velkou návštěvností prvomájových oslav, ale také vzrůstajícím napětím mezi českou a německou částí obyvatelstva.

První světové války se účastnila přibližně jedna třetina dospělých mužů žijících na Pelhřimovsku a mnozí z nich se již do svého rodného města nevrátili. Konec konfliktu, rozpad Rakouska - Uherska a vznik Československé republiky byl všeobecně přijat s nadšením. Samostatnost vyhlásil starosta z okna radnice a v kostele

¹⁵ Historií města Pelhřimova se zabývá celá řada odborných, populárně naučných a publicistických prací. Podrobnější informace jsou obsaženy například v následujících publikacích: Josef DOBIÁŠ, *Dějiny královského města Pelhřimova a okolí I. – V.*, Praha 1927 – 1997; Marie DOJAVOVÁ – Libor DEDERA, *Tajemství zdí města Pelhřimova*, Pelhřimov 2002; Miroslava KVÁŠOVÁ, *Pelhřimov*, Pelhřimov 2008; Zdeněk MARTÍNEK, *Pelhřimov – město poutnikovo*, Pelhřimov 2005; TÝŽ, *Ouvertura pro Pelhřimov*, Pelhřimov 1996; Blanka MUSILOVÁ a kol., *Pelhřimovsko ve druhém tisíciletí*, Pelhřimov 2000.

sv. Bartoloměje se sloužila svatováclavská mše. Slibný vývoj ale přerušila hospodářská krize doprovázená sociálními nepokoji. Z této situace profitovala především komunistická strana, která ve městě upevnila své pozice a roku 1938 vyhrála volby do obecního zastupitelstva.

Po obsazení města Němci v březnu roku 1939 se začalo formovat odbojové hnutí, do něhož se zapojili především skauti, sokolové a hasiči. Místní odbojáři navázali styky s celorepublikovými organizacemi jako Ústřední vedení odboje domácího, Obrana národa a Petiční výbor Věrní zůstaneme. V poslední fázi druhé světové války se na Pelhřimovsku pohybovaly také partyzánské skupiny vyslané ze Sovětského svazu. Největší vlna perzekucí postihla Pelhřimovské roku 1942, kdy byl v Praze spáchán atentát na protektora Heydricha. Došlo k uzavření gymnázia a velkému zatýkání. Většina židovského obyvatelstva zahynula v koncentračních táborech. V noci z 5. na 6. května roku 1945 byla vypálena nedaleká vesnice Leskovice a o několik dní později postříleli ustupující Němci na nádraží třináct pelhřimovských občanů.

5. Pelhřimov ve víru spolkového života

Pelhřimovský hasičský sbor nebyl pouhým pasivním účastníkem veřejného dění, ale společně s ostatními nepolitickými korporacemi přijal úlohu organizátora kulturních podniků. Rozmach zdejšího spolkového života umožnily politické změny probíhající v monarchii během devatenáctého století. „V roce 1850 byla ve městech a vesnicích zvolena první samosprávná zastupitelstva, rozvoj veřejného života však nastal až s uvolněním politických poměrů po roce 1860. Jeho centry se vedle obecních a od roku 1864 okresních samosprávných orgánů staly především národní spolky, které v šedesátých až osmdesátých letech suplovaly na Pelhřimovsku vlastně i roli politických stran.“¹⁶ Zastávaly funkci zprostředkovatelů národní kultury, vědy a politických myšlenkových proudů.¹⁷

V obci působily stolní společnosti, které neměly přesně vymezenou náplň činnosti a věnovaly se například charitativní práci.¹⁸ Jedinci s hereckými ambicemi realizovali své tvůrčí nápady v rámci divadelního spolku Rieger a amatérští zpěváci se sdružovali v Záboji. Národopisná výstava uskutečněná roku 1895 v Praze dala podnět k vzniku Muzejního spolku angažujícího se v otázce zřízení zdejšího muzea. Architektonickým památkám se věnoval pelhřimovský odbor Klubu za starou Prahu.¹⁹ Ryze ženského charakteru byl spolek Libuše, který se zabýval dobročinnou a osvětovou činností. Zájmy řemeslníků hájila Řemeslnicko – živnostenská beseda a Okresní hospodářský svaz. Bohatí průmyslníci a obchodníci mající velký vliv na veřejný život se od roku 1930 scházeli v klubu Rotary. Stoupence zde našla také celonárodní hnutí jako Sokol, křesťanský orientovaný Orel, Dělnická tělovýchovná jednota nebo Československá obec legionářská. Výlety do přírody pořádal Klub českých turistů rozvíjející své aktivity v Pelhřimově od roku 1924.

¹⁶ B. MUSILOVÁ a kol., *Pelhřimovsko*, s. 135.

¹⁷ Podrobnější informace o pelhřimovském spolkovém životě jsou obsaženy v následujících pracích: J. PODAŘILOVÁ, *Kulturní a spolkový život*; M. SKOŘEPOVÁ, *Společenský a kulturní život*.

¹⁸ Příkladem takového sdružení je například Svíčka, kterou tvořila skupinka přátel scházejících se v hostinci U Rosických.

¹⁹ Klub za starou Prahu byl zřízen z iniciativy Karla Polesného, Jana Frieda, Zdeňka Wirtha a pražského architekta Pavla Janáka. Fungoval mezi léty 1910 – 1939.

Společenský život se odehrával zejména v restauračních zařízeních poskytujících potřebné zázemí a prostor pro realizaci kulturních podniků.²⁰ Korporace využívaly hotel Rosol a hostinec V Lázních, jehož původně lázeňský sál se stal dějištěm divadelních představení, koncertů a plesů.²¹ Podle slov pelhřimovského měšťana Jindřicha Šohájka byl „skutečně nejen reprezentativním, ale jedinečně útulným. Dekorace, přizpůsobené vždy myšlence pořádané slavnosti, nebyly už znovu použity.“²² Příslušníci spolků se scházeli rovněž v hotelu Procházka, Na Zavadilce, U Labutě a hostinci Pavla Kříže.²³ Na konci devatenáctého století přestavěl architekt Stanislav Rokos někdejší solnici z roku 1707 a vytvořil reprezentativní neoklasicistní budovu Národního domu, kde se nalézala restaurace a sál.²⁴ Během letních měsíců hrály stěžejní roli Městské sady, které vznikly roku 1880 díky iniciativě Spolku pro zakládání sadů a krášlení města. Projekt financovala městská rada společně s bankovními institucemi a soukromými osobami. Část nákladů pokryly také výnosy z prodeje sena, dřeva a ovoce. Nacházela se zde cihlová restaurace, dětské hřiště a dřevěný hudební pavilon. Venkovní podniky probíhaly také v prostorách sokolského stadionu nebo přímo na Masarykově náměstí.

Jednotlivé spolky nepracovaly izolovaně, ale vzájemně spolupracovaly. Značnou míru kooperace vyžadovaly především kulturní podniky organizované samotným zastupitelstvem. Jednalo se zejména o akce připomínající regionální historické události, kolaudace veřejně prospěšných budov, životní jubilea místních politických činitelů a jiných významných osobností. Zvláštní pozornost se soustředila na oslavy výročí vzniku republiky a na narozeniny Tomáše Garrigua Masaryka. Komunikaci mezi spolky

²⁰ Informace o pelhřimovských stavbách jsou obsaženy v knize M. DOJAVOVÉ – L. DEDERY, *Tajemství zdí*.

²¹ Hotel Rosol nacházející se přímo na pelhřimovském náměstí byl později přejmenován na hotel Martinic. V roce 1913 získal novou secesní podobu a název Slavie (čp. 29). Hostinec V Lázních zvaný také U Dvořáků se nalézal za kostelem sv. Víta (čp. 120).

²² Jindřich ŠOHÁJEK, *Paměti. Vzpomínky mládí*, Pelhřimov 2002, s. 57.

²³ Hotel Procházka fungoval od sedmdesátých let 19. století, kdy jej zprovoznil Jan Procházka. V roce 1927 se dostal do vlastnictví Okresní hospodářské záložny, která jej zbourala a na jeho místě postavila dvoupatrovou budovu s kancelářemi, obchody, byty, restaurací, jevištěm, sálem, stáji a autogarží (čp. 30). Hotel Na Zavadilce se nacházel v budově, která nyní nese čp. 26. Hostinec U Labutě stál nad kostelem sv. Víta (čp. 120). Hostinec Pavla Kříže se dříve jmenoval hostinec U Neureiterů. Nyní je dům sídlem Galerie M (čp. 17).

²⁴ V budově Národního domu sídlí v současnosti Městské divadlo (čp. 10).

usnadňovala velikost města a prolínání členstva, protože měšťané často působili ve více korporacích najednou. Tato skutečnost nebyla způsobena pouze širokým spektrem zájmů, ale důležitou roli hrála také otázka prestiže. Účast ve spolku otevírala cestu do elitní vrstvy společnosti podílející se na organizaci veřejného života. „*Hybnou silou místního dění se většinou stávaly jednotlivé osobnosti, které dokázaly ovlivňovat a určovat nejen kulturu, ale i iniciovat činy jednotlivých spolků.*“²⁵ Takovouto všestrannou osobnost, která ve svých rukou soustředila hned několik funkcí, představoval František Ziegler žijící mezi lety 1853 – 1941. Vedle své pedagogické činnosti se realizoval v zastupitelstvu, školní radě, Řemeslnicko – živnostenské besedě, Muzejním spolku, Umělecké komisi a Riegru.

Ideově nejbliže stáli hasičstvu členové místního Sokola. Oba spolky se hlásily k odkazu Miroslava Tyrše a řídily se jeho heslem „Osoba nic – celek vše.“ Spolupracovaly při organizaci kulturních akcí a vyjadřovaly si své sympatie. Například v roce 1907 došel hasičstvu slavicímu dvacáté páté výročí existence pelhřimovské župy následující telegram. „*Dnešní Vaší slavnosti přeje zdaru nejplnějšího, Vám všem drazí přátelé sokolskou zdravici pronáší a šlechetným snahám Vaším bouřlivé na zdar provolává Jednota Sokol v Pelhřimově.*“²⁶ Zápisky v hasičských knihách ovšem ukazují, že vzájemné vztahy nebyly vždy ideální a občasné napětí vedlo ke konkurenčnímu boji. Nepřátelské výroky se nejčastěji objevují v souvislosti s náborovými kampaněmi zajišťujícími příliv nových členů. Především v poválečných letech si hasičstvo stěžovalo, že měšťané raději vstupují do Sokola, protože preferují výlety a jiné zábavné podniky před protipožární ochranou města. Na druhou stranu hasiči plně oceňovali jeho organizační schopnosti. „*Tak jak je v Sokolstvu dobrovolná kázeň, musí být i v hasičstvu zavedena.*“²⁷

Sokol nepředstavoval pouhou napodobeninu německých spolků, ale uváděl do praxe antické zásady tělesného i duševního rozvoje člověka. Kladl si za cíl vychovat nejen fyzicky zdatné, ale také národně uvědomělé a morálně vyspělé osobnosti. V českých zemích působila řada sokolských jednot, které se mezi lety 1888 – 1889 sdružily v Českou obec sokolskou (ČOS). Později se zformovala také Moravskoslezská

²⁵ J. PODAŘILOVÁ, *Kulturní a spolkový život*, s. 120.

²⁶ MZA Brno – SOkA Pelhřimov, fond Okresní hasičská jednota Pelhřimov, neuspoř., Kniha jednacích protokolů ze schůzí pelhřimovské hasičské župy (1902 – 1922), zápis ze 4. srpna 1907.

²⁷ Tamtéž, fond Sbor dobrovolných hasičů Pelhřimov, neuspoř., Kniha zápisů ze schůzí pelhřimovského sboru (1902 – 1933), zápis z 3. června 1920.

obec sokolská. „*Péči těchto dvou velikých svazků byly dosaženy v krátké době mnohé zdárné úspěchy, jednotnost ve vystupování, v povelích, jednota správy spolkové, zavedeno povinné sčítání, každoroční měsíční běhy pro výcvik cvičitelů, vydány odborné knihy, zvýšen dozor nad činností veškerou.*“²⁸ Činnost spolku upravovala tzv. svatováclavská rezoluce schválená na podzim roku 1895. Za hlavní cíl stanovila mravní a duchovní výchovu a nechala zřídit vzdělávací odbor, který prostřednictvím jednotlivých jednot a žup podporoval zakládání knihoven, veřejných čítáren a konání přednášek. Čtenáři si mohli vypůjčit jak naučnou, tak zábavnou literaturu. Stěžejní téma přednášek představovala tělovýchova, sokolská činnost a vybrané úseky českých dějin odpovídající vlasteneckým potřebám doby. Referenti často hovořili o Mistru Janu Husovi, bitvě na Bílé Hoře, Josefu Kajetánu Tylovi, Karlu Havlíčku Borovském, Miroslavu Tyršovi, Jindřichu Fügnerovi a nezapomínali ani na úděl sokolské obce.

Pod záštitou pelhřimovského Sokola probíhaly sokolské dny, veřejná cvičení, koncerty a divadelní představení. „*Nejviditelnější sokolskou aktivitou, které se mohli účastnit i necvičící obyvatelé Pelhřimova, bylo pořádání plesů a věnečků.*“²⁹ Zcela opomenuta nezůstala ani osvětová činnost, ačkoliv nedosahovala úrovně stanovené ve svatováclavské rezoluci. Velkou oblibu si získaly přednášky informující posluchače o odlehlých a exotických částech světa. Roku 1910 se v hotelu Procházka uskutečnil zajímavý podnik zvaný *Světové panorama*. Pelhřimovským zde ležel celý svět takřikajíc u nohou. Za symbolický poplatek měli možnost shlédnout výjevy pocházející z Rakouska – Uherska i celého světa.

Vedle pohybově orientovaných spolků fungovala v Pelhřimově sdružení zaměřená na divadelní a hudební produkci. Také s těmito korporacemi navazovalo dobrovolné hasičstvo styky, a to nejen v souvislosti s městskými slavnostmi. Pěvecký spolek *Záboj* stál dokonce u zrodu hasičského sboru, protože „*dne 23. června 1875 uspořádal program a zábavu. Výtěžek věnovaný ve prospěch hasičstva byl tak veliký, že všichni činní členové sboru měli již úplnou výstroj a výzbroj.*“³⁰ Jeho sbormistr Josef Fabián se v roce 1881 postavil do čela nově vzniklé hasičské kapely. Organizace spolupracovaly i v následujících letech a organizovaly výlety do přírody a hudební koncerty. V rámci hasičského sboru fungoval také divadelní odbor udržující vřelé

²⁸ Heslo Sokolstvo, *Ottův slovník*, s. 625.

²⁹ M. SKOŘEPOVÁ, *Společenský a kulturní život*, s. 14.

³⁰ *100 let požárního sboru v Pelhřimově 1875 – 1975*, Pelhřimov 1975, s. 19.

vztahy s místními amatérskými divadelníky. V roce 1936 si od nich vypůjčil propriety potřebné k realizaci hry *Evropa hoří*.

Pelhřimovská divadelní tradice má kořeny na konci osmnáctého století, kdy zde skupinka studentů předváděla svoji tvůrčí činnost. Až do založení ochotnického spolku Rieger se jednalo vesměs o výjimečná představení nacvičená měšťany pro pobavení spoluobčanů. Nicméně občas zavítala do Pelhřimova také některá z kočovných společností. Josef Kajetán Tyl ocenil přívětivost zdejšího publika napsáním hry *Tažní ptáci, aneb vzhůru do Pelhřimova*. Na počátku šedesátých let devatenáctého století se město dočkalo prvního vlastního ochotnického uskupení, které se ale rozpadlo již po dvouletém působení. Trvalého úspěchu dosáhl až divadelní spolek Rieger činný od roku 1894 až do současnosti. Za celou éru své existence nastudoval více než tři sta her, především českých a slovenských autorů. Většinou se jednalo o činohry, ale někdy se v jeho repertoáru objevila také opereta nebo zpěvohra. Pelhřimovští ochotníci byli za svou práci odměněni nejen aplausem a pozitivním hodnocením z úst odborníků, ale v roce 1900 také první cenou na sjezdu československého ochotnictva v Kutné Hoře.³¹

V předválečných letech se tvorba Riegra začala pozvolna měnit. „*Jakoby se předtucha blížícího utrpení odrazila ve výběru her a koncipování představení. Spolek sice nadále zařazuje do programu komedie, humorné scénky a kuplety, ale už to nejsou rozverně taškařice jako v minulých letech. Ve večerech, které ochotníci pořádají, mají své místo i vážnější kusy a scénky, recitují se verše, zpívají se šansony atd.*“³² Rok 1914 přerušil slibný vývoj ochotnického spolku, jehož členská základna se náhle zmenšila. Diváci obrátili svoji pozornost k válečným událostem a ztratili zájem o kulturní vyžití. Impulzem k znovuoživení divadelního života se stalo až ukončení bojů v roce 1918 a vznik první republiky. Umělci sdružení v ochotnickém spolku Rieger často překračovali hranice divadelního světa a angažovali se i v jiných oblastech kulturního života. Každoročně organizovali rozličné zábavné podniky jako silvestrovské večírky, mikulášské zábavy a masopustní merendy. Aktivně se zapojovali do akcí probíhajících pod záštitou ostatních místních korporací.

Kořeny pelhřimovské hudební tradice sahají do středověku a jsou úzce spjaty s církevními úkony, jejichž součástí byl zpěv náboženských písní. Funkci pěvců tehdy zastávali vzdělaní měšťané a řemeslníci sdružující se v literátských bratrstvech. Josef II.

³¹ Cena byla udělena za provedení hry *Paní Mincmistrová* od Ladislava Stroupežnického.

³² M. SKOŘEPOVÁ, *Společenský a kulturní život*, s. 12.

zakázal jejich činnost, ale ve skutečnosti bratrstva zcela nezankla a v devatenáctém století se transformovala na spolky přátel církevní hudby. Revolučním zvratem se stalo založení pěveckého spolku Záboj v roce 1862, který odsunul na druhou kolej sdružení dbající do té doby o hudební kulturu.³³ Vznikl jako odezva na pražský spolek Hlahol a převzal jeho heslo „Zpěvem k srdci, zpěvem k vlasti.“ „*Pelhřimovský spolek vlastní prapor navržený a zřejmě i malovaný Josefem Mánesem.*“³⁴ Původně mužské sdružení zanedlouho poskytl prostor pro seberealizaci i talentovaným dámám. Do kulturní historie města se Záboj zapsal organizováním hudebních večerů, koncertů a výletů do přírody.

Hasičstvo se zaměřovalo také na práci s mladými lidmi, neboť si chtělo zajistit stabilní členskou základnu. Často se ovšem potýkalo s nezájmem, protože „*mládež se hrne k Sokolstvu, kde jim kyne zábava a výlety, hasičům se každý vyhýbá, ježto je u nich samá práce a dřina.*“³⁵ Potřeba omladit mužstvo se objevila za první světové války, kdy se sbor potýkal s personálními problémy. V roce 1915 se podařilo založit jinošskou skupinu čítající dvanáct osob, jejichž věk se pohyboval kolem osmnácti let. Do roku 1924 se počet téměř zdvojnásobil a hasičstvo disponovalo dvaceti tří člennou jinošskou skupinou. Hasičstvo zapojilo do své činnosti i ženy, protože od počátku dvacátých let dvacátého století musel každý sbor disponovat alespoň jednou samaritánskou četou skládající se ze tří mužů a jedné ženy. Ženské družstvo vzniklo ale až roku 1938 a skládalo se ze třinácti členek. Úspěšnější činnost v oblasti organizace volnočasových aktivit mladých dívek vyvíjel dámský spolek Libuše.

Postavení žen ve společnosti do značné míry ovlivnily změny probíhající v devatenáctém a dvacátém století. Pozornost se soustředila především na vzdělávání mladých dam, kterým se zvolna otevíraly nové možnosti. Roku 1863 zahájila svoji činnost Městská vyšší dívčí škola v Praze a na počátku devadesátých let devatenáctého století prosadila Eliška Krásnohorská myšlenku soukromého dívčího gymnázia. „*Počátky dívčího vzdělávání v Pelhřimově spadají do roku 1853, kdy obec zřídila triviální dívčí školu spojenou s hlavní školou chlapeckou.*“³⁶ Dalším významným krokem ke zkvalitnění výuky se stalo založení dívčí měšťanské školy v sedmdesátých letech devatenáctého století. Do lavic místního gymnázia usedly první studentky až ve

³³ O rozvoj hudební kultury se staral například dámský spolek Libuše a Akademici.

³⁴ B. MUSILOVÁ a kol., *Pelhřimovsko*, s. 154.

³⁵ *100 let*, s. 33.

³⁶ J. PODAŘILOVÁ, *Kulturní a spolkový život*, s. 83.

školním roce 1909/1910. Na mimoškolní úrovni se výchovou a zábavou mladých pelhřimovských slečen zabýval spolek Libuše fungující mezi léty 1877 a 1947. O jeho popularitě svědčí nejen sedmdesát let nepřetržité činnosti, ale také poměrně široká členská základna. Například v roce 1913 sdružoval sto padesát čtyři dam. Pozornost věnoval zejména zdokonalování v oblasti domácích prací a péče o dítě. V létě roku 1911 zorganizoval šestitýdenní vzdělávací kurz. „*Sto dvanáct dívek v něm rozšířilo své vědomosti o mandlování, zavařování, vaření, šití, domácím hospodaření a dalších praktických otázkách.*“³⁷ Nechyběly ovšem ani dějepisné, literární či přírodopisné přednášky rozšiřující obzory obecnstva tvořeného nejen místními dámami, ale také zvědavými pány. Vedle osvětové činnosti se Libuše zabývala organizací volnočasových aktivit, přičemž se snažila najít kompromis mezi zábavou a morálkou. Pořádala rozličné kulturní podniky splňující požadavky místní mládeže, ale zároveň dbala o zachování mravních aspektů. Nezapomínala ani na potřebné a každoročně organizovala řadu charitativních podniků. U příležitosti Vánočních svátků hmotně podporovala sirotky a děti z chudých rodin. Své výtěžky často věnovala na zlepšení životní úrovně chudých dětí nebo na jiné dobročinné účely. Udržovala kontakt s ostatními pelhřimovskými spolky, které úzce spolupracovaly nejen při organizaci městských slavností, ale navzájem si vypomáhaly také během konání vlastních kulturních akcí. Dámy se přátelily především se svými pánskými vrstevníky sdružujícími se od roku 1899 v klubu Akademiků.

Bývalí studenti místního gymnázia se v období letních a vánočních prázdnin vraceli do rodného města a přinášeli s sebou prvky vysokoškolského života. „*Akademici si velmi zakládali na své image budoucí intelektuální elity národa, což jim ovšem nebránilo účastnit se všemožných ztřeštěností, provokovat usedlé občany a pořádat nejrůznější akce, tancovačky, divadelní představení, pánské večírky.*“³⁸ Brzy do své činnosti zasvětili také mladší kolegy působící stále na půdě gymnázia. V roce 1912 vstoupil klub do krajinského spolku Štítový a stal se spolkem smíšeným, neboť přijal do svých řad první dámu Vilmu Kolářovou.

„*Na sklonku roku 1928 pracovalo jen na území tehdejšího politického okresu Pelhřimov 423 spolků, což představovalo jeden spolek na 122 obyvatel.*“³⁹ Bohatý společenský a kulturní život rozvinutý během meziválečných let omezil do značné míry

³⁷ *Tamtéž*, s. 88.

³⁸ M. SKOŘEPOVÁ, *Společenský a kulturní život*, s. 16.

³⁹ B. MUSILOVÁ a kol., *Pelhřimovsko*, s. 157.

nástup nacistů. Svoji činnost musel ukončit například Sokol a Rotary klub. Spolky s prvorepublikovou demokratickou tradicí neměly žádnou naději na přežití, neboť byly trnem v oku protektorátním funkcionářům.

6. Počátky pelhřimovského hasičstva a jeho činnost za Rakouska – Uherska

Život ve městech znepříjemňovaly časté požáry mající za následek hmotné škody a v horších případech dokonce ztráty na životech. Riziko bylo opravdu velké, protože s ohněm se pracovalo ve všech domácnostech a řemeslných dílnách. Nepostradatelný pomocník se ovšem mohl snadno vymknout kontrole a způsobit řadu problémů. Nesprávná manipulace s ním vedla mnohdy ke zkáze celých vesnic a měst. Také historie Pelhřimova je poznamenána řadou katastrof brzdících hospodářskou prosperitu a měnících panorama obce. Velké požáry propukly v letech 1646 a 1766, kdy padla popelem většina tehdejších staveb. Na druhou stranu právě díky těmto událostem získalo město svůj celistvý renesančně barokní vzhled.

Protipožární ochranu komplikovaly nejen dřevěné konstrukce domů a přítomnost hořlavých materiálů jako seno nebo sláma, ale také nedostatek vody, hasicího náradí a neefektivní organizace dělby práce. *„Hájili svůj majetek prostředky zcela primitivními, pomocí žebříků, háků, voznic, plácaček na tlumení jisker, lucernou a podobně.“*⁴⁰ Neustálé riziko ohně a z něj vyplývající strach podněcoval snahu předejít chaosu a vnést do hašení řád. Za tímto účelem vznikaly stručné směrnice svěřující největší odpovědnost do rukou řemeslníků sdružujících se v ceších. Středověká justice považovala žháře za nenapravitelné zločince a udělovala jim trest smrti stejně jako jedincům snažícím se obohatit na úkor pohořelých. Ani neúmyslné založení požáru se neobešlo bez trestu a neslo s sebou povinnost peněžité pokuty. Během šestnáctého století podlehly požární instrukce velkým změnám a staly se součástí zemského zákoníku a městských práv. Skutečný pořádek vnesl do hašení až Josefský požární řád ze 7. září 1782, který stanovil přesný soupis osob majících se podílet na likvidaci požárů a vymezil jejich úkoly. *„Celkem možno říci, že takto utvořená požární jednotka vykazovala ve městech značný počet osob; např. v městě Pelhřimově bylo před r. 1850 zapojeno do této povinnosti jmenovitě na 300 osob.“*⁴¹ Vznik požáru oznamoval hlásný prostřednictvím své trubky a zvonu. Rozhlašoval místo požáru, aby kominický mistr s tovaryši a členy cechů věděli, kde mají zakročit. Nejdůležitější úkoly dostali zedníci, tesaři a truhláři, protože rozuměli stavebním záležitostem. Méně kvalifikovaní

⁴⁰ MZA Brno – SOkA Pelhřimov, fond Sbor dobrovolných hasičů Pelhřimov, neuspoř., Kniha zápisů ze schůzí pelhřimovského sboru (1902 – 1933), zápis z 6. ledna 1925.

⁴¹ *100 let*, s. 13.

řemeslníci se starali o pravidelný přísun vody a prováděli pomocné činnosti. Ženy většinou zůstaly doma a v případě ohrožení odvedly děti a dobytek do bezpečí. V roce 1850 přestala protipožární ochrana spadat do kompetence vrchnostenských úřadů, magistrátů a purkmistrovských úřadů a stala se součástí agendy městských úřadů. Josefínský požární řád platil až do druhé poloviny devatenáctého století, kdy začaly vznikat první hasičské sbory. „Část tohoto zákoníku byla podkladem např. Požárního řádu města Kamenice nad Lipou z r. 1820 a města Pelhřimova z r. 1827 a mnohé pasáže přešly i do Pořádku k hašení ohně pro obce pelhřimovského okresu, jež dalo r. 1852 v Jihlavě vytisknout hejtmanství v Pelhřimově.“⁴² V souvislosti se zrušením cechů v roce 1859 došlo ke krizi požární obrany. Pelhřimovští měšťané ji vyřešili až přijetím obecního zákona v roce 1864, který předal starost o boj s ohněm do kompetence města.

První profesionální hasičský sbor na našem území vznikl roku 1853 v Praze, která se v tomto ohledu nechala inspirovat Berlínem. Ostatním městům dala impulz k vytváření dobrovolných hasičských sborů. První sbor byl založen v královském městě Velvarech, ale pronikání tohoto fenoménu do dalších částí země probíhalo velmi pomalu. Naplno se prosadilo až po vydání spolkového zákona roku 1867, kdy vznikly sbory v Kolíně, Kutné Hoře, Mladé Boleslavi, Plzni, Táboře a v Českých Budějovicích. Významnou roli v otázce rozvoje dobrovolného hasičstva hrál Řád policie požárové, který byl vydán nejprve pro Moravu v roce 1873 a o tři roky později pro Čechy. V osmdesátých letech zlepšil postavení hasičů zákon o pojištění a podpoře při úrazu. Jednotlivé sbory se spojovaly v župní a okresní hasičské jednoty, jež vytvořily Ústřední hasičskou jednotu. Preferování německého jazyka a národnostní spory ale vedly k jejímu rozpadu na českou a německou jednotu. „Zakládání českých a slovenských sborů mělo až do vzniku našeho samostatného státu velký národní význam. Národní charakter vzniklých hasičských sborů se nejlépe ukázal na jejich prvním sjezdu v r. 1891 v Praze, kde se na sjezdu a jubilejní zemské výstavě zúčastnilo na 16 000 hasičů.“⁴³ Vystavované exponáty se staly podmínkou k založení zemského hasičského muzea. Druhý sjezd se uskutečnil o pět let později u příležitosti národopisné výstavy a dostavilo se na něj jedenáct tisíc pět set členů. Od roku 1901 začalo hasičstvo vydávat svůj vlastní časopis Hasičské rozhledy. Na počátku dvacátého století se dostalo do konfliktu s církví a odmítlo se podílet na jejích podnikcích. „Tehdy bylo rozhodnuto

⁴² Tamtéž, s. 14.

⁴³ Tamtéž, s. 15.

*účastnit se slavností čistě hasičských nebo národních a nedělat parádní stafáž nepokrokovým organizacím.*⁴⁴

Na Pelhřimovsku se myšlenka dobrovolné požární ochrany prosadila až v sedmdesátých letech, a to zásluhou hasičského cvičitele Heřmana Brasse.⁴⁵ Nejprve působily sbory v Pacově (1871), Humpolci (1873), Pelhřimově (1875) a Kamenici nad Lipou (1875). Impulzem pro vznik pelhřimovského dobrovolného hasičstva se stal požár způsobený velkou bouřkou v srpnu roku 1874. Záchranné práce komplikoval vypuklý chaos, panika a nedostatek pracovních sil. *„Druhého dne teprve velikost a možnost celého nebezpečí se vyjevily. Sousední budovy hospodářské i obytná stavení vesměs kryta šindelem, dvorky malé nepřístupné, hasicí nářadí v nepořádku, zmatek jaký panoval za hrůzné noci té, nepořádek jaký se objevil při hašení, to vše přivedlo některé měšťany a občany na myšlenku blahodárnou v městě našem utvořiti jednotu, sbor dobrovolných hasičů, který by za úkol sobě vzal spojenými silami, ve vzorném pořádku, beze zmatku, bez lomu a křiku s rozkáceným živlem zápasiti, majetek svého spoluobčana hájiti a životy lidské nacházející se v nebezpečí ochránit.*⁴⁶ Měšťané si uvědomili všechny nevýhody plynoucí z nepřítomnosti sboru ve městě a poslali na radnici žádost obhajující důležitost dobrovolného hasičstva. Odvolávali se na skutečnost, že okolní méně bohaté obce již takovýmto spolkem disponují. Žádost získala nejen sympatie ostatních obyvatel, ale také obecního zastupitelstva.

Další postup byl svěřen do rukou nově zvoleného komitétu, který pozval Heřmana Brasse. V říjnu roku 1874 navštívil cvičitel Pelhřimov, prohlédl si stav hasičského nářadí a doporučil ho obohatit nejméně o jednu moderní stříkačku a potřebné náčiní. Prostřednictvím veřejného prohlášení z 2. listopadu 1874 vyzval komitét měšťany, aby se aktivně zapojili do protipožární obrany *„Občané! Uznali jste sami nevyhnutelnou nutnost sboru dobrovolných hasičů, když jste se s hromadnou žádostí o zřízení sboru takového na sl. radu král. města našeho obrátili. Plni důvěry*

⁴⁴ Tamtéž, s. 16.

⁴⁵ Polák Heřman Brass se podílel na výcviku hasičských sborů v českých městech. Pelhřimovský sbor vycvičil v roce 1874 za odměnu 3 zlaté denně. Místní hasiči s ním byli velice spokojeni a kromě předem stanové taxy mu věnovali ještě zlatý prsten a diplom uznání. MZA Brno – SOKA Pelhřimov, fond Sbor dobrovolných hasičů Pelhřimov, neuspoř., Kniha zápisů ze schůzí pelhřimovského sboru (1902 – 1933), zápis z 6. ledna 1925.

⁴⁶ Památník na oslavu 25letého trvání a činnosti dobrovolného sboru hasičského v královském městě Pelhřimově, Pelhřimov 1900, s. 5.

*obracíme se k Vám. Potřebujeme značné podpory a osvědčených sil, potřebujeme mužů obětavých a neohrožených, aby obmyslená naše jednota blahodárně účinkovat mohla a byla důkladným opatřením proti všem rozzuřeným živlům.*⁴⁷ Na konci listopadu se konala první valná hromada, kde byly upraveny a přijaty spolkové stanovy vypracované komitétem na základě vzoru jindřichohradeckého a německobrodského (od roku 1945 Havlíčkův Brod). Na počátku roku 1875 stanovy schválilo a potvrdilo místodržitelství v Praze. Sbor se skládal ze čtyřiceti pěti zakládajících, sto šestnácti přispívajících a sto sedmdesáti dvou činných členů. Volba funkcionářů proběhla v květnu na druhé valné hromadě a za nedlouho po té se konalo první cvičení za přítomnosti cvičitele Heřmana Brasse. Hasičstvo se zodpovědně chopilo úkolu a každodenně zdokonalovalo své dovednosti. Dne 11. července 1875 uspořádalo první veřejné vystoupení, které kromě místních obyvatel a hostů z okolních obcí shlédli také zástupci jihlavského, humpoleckého, počáteckého, kamenického a pacovského sboru. Pelhřimovský sbor splnil všechna potřebná kritéria a dokázal, že je dobře připraven plnit své úkoly. Úspěšně provedené cvičení se stalo jakousi „vstupenkou“ do místního veřejného života a zajistilo hasičstvu trvalé místo ve společnosti. *„Den zakončen výletem do zahrady pana Dvořáka, kdež zpěvácký spolek Záboj svými pěknými výkony bavil hosty až do večera. Taneční rej v sále pak dotvrdil bratrskou vzájemnost spolkovou.*⁴⁸

Brzy se ovšem objevily četné organizační problémy. Jednalo se hlavně o pojištění členů proti úrazu a smrti během výkonu služby, jednotu v kroji, vztah sboru k obci a občanům. Nejasnosti se řešily na sjezdu českých hasičských sborů v Praze roku 1876. Účastnili se ho také dva zástupci pelhřimovského sboru. Bylo usneseno, že je nutné zřídit zemskou jednotu, která by vytvořila zemský fond na podporu zraněných a nemocných hasičů. K realizaci projektu nedošlo, protože se k jednotě přihlásil nedostatečný počet sborů. Spoléhalo se totiž na policejní požární řád z roku 1876 doporučující obcím zřídit podporovací pokladny. Naopak německé dobrovolné hasičstvo založilo roku 1878 vlastní zemskou hasičskou jednotu sídlící v Teplicích. V svolání z března 1879 stanovilo, že ústřední jednota není určena pouze pro německé sbory, ale jejich schůzí se mohou účastnit také jednotky ostatních národností. To vyvolalo vlnu aktivity v oblasti zakládání hasičských jednot. *„Pelhřimovský sbor*

⁴⁷ MZA Brno – SOkA Pelhřimov, fond Hasičský spolek Pelhřimov, kart. č. 4, neuspoř., Provolání ctěnému obyvatelstvu královského města Pelhřimova a jeho okolí.

⁴⁸ *Památník*, s. 9.

*usilovně pracuje, aby sdružil stávající sbory na Pelhřimovsku v jednotu, která mohla se státi členem zemské jednoty. Na 15. března 1880 pozváno ke schůzi do Pelhřimova všech osm sborů. Zástupce vyslaly sbory: Horní Cerekev, Nový Etynk, Pacov, Hořepník, Červená Řečice a Pelhřimov. Nezastoupen zůstal sbor v Kamenici a Žirovnici.*⁴⁹ Okresní hasičská jednota byla sice založena, ale přihlásili se k ní pouze hasiči z Pelhřimova, Pacova a Horní Cerekve. Její první sjezd se uskutečnil až o dva roky později, když ji okresní hejtmanství vyzvalo k předložení výkazu činnosti. Dne 20. srpna 1882 se zástupci šesti okolních sborů účastnili bohoslužby v kostele sv. Víta a poté se přesunuli na městskou radnici, kde proběhla volba výboru. Do pelhřimovské jednoty se přihlásilo přes tři sta členů. Za každého dobrovolného hasiče vybírala ústřední jednota pět krejcarů. V případě lehkého úrazu pak vyplácela jeden zlatý denně, v případě vážného zranění s trvalými následky dvacet pět zlatých měsíčně. Pamatovala také na vdovy a sirotky, kteří dostávali pět zlatých měsíčně. Pelhřimovská župa se postupně rozrůstala a v roce 1918 se počet jejích členů vyšplhal na čtyřicet osm.

Pelhřimovský sbor se nevěnoval pouze hasičské práci, ale také se účastnil místních církevních a císařských slavností projevujících úctu, oddanost a loajalitu k vládnoucí dynastii. *„Střílelo se z hmoždířů, hudba procházela městem s hořícími pochodněmi a lampiony, chodilo se přátí v den narozenin císaře neb císařovny na hejtmanství apod.*⁵⁰ Honosná slavnost se odehrála například při příležitosti narození jediného potomka korunního prince Rudolfa a jeho manželky, belgické princezny Stefanie.⁵¹ Sbor byl přítomen také na národních slavnostech. *„Již r. 1887 zúčastnil se Sokolem pořádané slavnosti Svatováclavského posvícení ve prospěch ústřední matice školské.*⁵² Oslavy probíhaly pod přísným dohledem vládních úřadů, které měly právo nevyhovující akce zakázat. K tomu došlo například roku 1885, kdy se měl konat v Praze sjezd českého hasičstva.

Menší městské slavnosti s hudbou a vystoupením pěveckého spolku Zábój se konaly u příležitosti narozenin starosty města nebo velitele sboru. V roce 1881 založil sbor za podpory obce a spořitelny dvaceti šesti člennou hasičskou kapelu, v jejímž čele

⁴⁹ Týdeník z Českomoravské vysočiny 14, č. 30, 1932.

⁵⁰ MZA Brno – SOkA Pelhřimov, fond Sbor dobrovolných hasičů Pelhřimov, neuspoř., Kniha zápisů ze schůzí pelhřimovského sboru (1902 – 1933), zápis z 6. ledna 1925.

⁵¹ Alžběta Marie se narodila 2. září 1883 v Laxenburgu u Vídně a zemřela 16. března 1963 ve Vídni.

⁵² MZA Brno – SOkA Pelhřimov, fond Sbor dobrovolných hasičů Pelhřimov, neuspoř., Kniha zápisů ze schůzí pelhřimovského sboru (1902 – 1933), zápis z 6. ledna 1925.

stál sbormistr Zábaje Josef Fabián. Fungovala pouze čtyři roky a poté se rozpadla. „Členové kapely rezignovali, dali nástroje i stejnokroje k dispozici sboru, uvádějice za důvod, že měšťanstvo povolává si více kapelu vojenskou.“⁵³ V roce 1886 požádali hudebníci opět o její obnovení a uzavřeli s hasičstvem novou smlouvu. Zavázali se odvádět do sborové pokladny deset procent ze svých zisků, a splatit tak hasičstvu dluh. Ředitelem hudby jmenovali opět Josefa Fabiána, kapelníkem Josefa Trojana a dohlížitelem Jana Kopřivu. V roce 1888 se kapela dostala do konfliktu s dohlížitelem, protože neodváděla stanovenou částku do sborové pokladny. Dohlážitel snížil sazbu na polovinu, ale již o tři roky později muzikanti opětovně neplnili své závazky. Nátlak ze strany tehdejšího purkmistra vedl k složení funkcí a rozpuštění kapely.

Slibný vývoj hasičstva přerušila první světová válka, která určovala veškeré dění ve městě. Podstatně snížila životní úroveň místních obyvatel potýkajících se především s nedostatkem potravin. Přibližně třetina dospělých mužů žijících na Pelhřimovsku byla v letech 1914 – 1918 donucena opustit své domovy a vykonávat vojenskou službu. „Z bývalého pacovského a pelhřimovského okresu zahynulo více než 1000 vojáků, z humpoleckého 676.“⁵⁴ Výše zmíněné válečné útrapy se staly podnětem nepokojů a hladových bouří. Sbor dobrovolných hasičů reagoval na vzniklou situaci založením tří speciálních čet starajících se o zachování veřejného pořádku. Členové první jednotky měli odznak Červeného kříže a zabývali se přepravou raněných z nádraží do nemocnice. Druhá skupina s červenobílými páskami vykonávala policejní dozor a poslední četa posilovala noční hlídky. Sbor nezapomínal ani na rodiny, které přišly na bojištích o své blízké. Například v roce 1914 jim u příležitosti Vánočních svátků poskytl finanční podporu. Válečných událostí se aktivně účastnilo třicet čtyři hasiči, z nichž tři padli. Značný úbytek činného členstva vedl k personálním problémům omezujícím výkonnost spolku. „Velitel sboru Jan Müller navrhoval podchytit hochy třeba ze školy vyšlé, cvičit je a konat jim přednášky, aby se vytvořilo alespoň 12členné družstvo pro řádné plnění úkolů.“⁵⁵ S pomocí městské rady apelující na mistry, aby omezili výuku a umožnili svým žákům účastnit se praktického výcviku, se v roce 1915 podařilo založit jinošskou skupinu. Nedostatek činovníků ovšem komplikoval činnost sboru i v prvních letech Československé republiky, jejíž vznik oslavilo hasičstvo na náměstí společně s ostatními místními korporacemi. O jejich postoji k převratným událostem svědčí

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ *Pelhřimovsko*, s. 39.

⁵⁵ *100 let*, s. 33.

následující úryvek z Knihy zápisů ze schůzí pelhřimovského sboru. „Dne 28. října 1918 utvořena Československá republika s prezidentem Masarykem v čele. A tak konečně uskutečněna tužba všech věrných Čechů. Po 300leté porobě národ náš probuzen ze spánku ku lepší budoucnosti. Okovy, kterými jsme byli spoutáni dynastií Habsburků, praskly zároveň s touto dynastií, a z nás poddaných otroků Rakouska se stali lidé volní.“⁵⁶

⁵⁶ MZA Brno – SOkA Pelhřimov, fond Sbor dobrovolných hasičů Pelhřimov, neuspoř., Kniha zápisů ze schůzí pelhřimovského sboru (1902 – 1933), zápis z prosince 1918.

7. Pelhřimovští hasiči v meziválečném období

7.1 Poválečná krize pelhřimovské hasičské župy

Po ukončení vojenského konfliktu proběhla celou československou společností vlna nadšení, naděje a očekávání. Euforie se nevyhnula ani členům pelhřimovské hasičské župy a stala se nedílnou součástí proslovů předních funkcionářů oslavujících nově vzniklou republiku. Stavěly hasičstvo do pozice ochránce státu a šířitele demokratických myšlenek. V tomto duchu se odehrála také první poválečná valná hromada konaná na jaře roku 1919, kde vystoupil starosta župy František Ziegler. *„Na paměť uvedl nynější rozházené poměry stranické politiky a nutnost přičinit se všemožně o zdemokratizování našeho lidu. Správná cesta vede k tomu jedna a ta jest – vzdělávání našeho lidu. Proto klade sborům hasičským na srdce, aby všemožným způsobem vedle ochrany majetku a životů bližních ujaly se práce vzdělávací.“*⁵⁷ Obdobné projevy byly předneseny také u příležitosti župní školy uspořádané v červenci roku 1920. Dozorce pan učitel Jan Keš z Nové Cerekve oznámil, že *„hasičstvo pracovati chce a bude ku prospěchu lidstva a ku prospěchu republiky společně se všemi korporacemi, jimž stejně na povznesení národa záleží.“*⁵⁸

Počáteční optimismus brzy vystřídaly rozporuplné pocity plynoucí z vnitřní nestability. Již první mírové dny ukázaly, že válka výrazným způsobem omezila potenciál župy. Sbory se nacházely v katastrofálním stavu a některé existovaly dokonce pouze na papíře a ve skutečnosti nevykazovaly žádné známky činnosti. Problematická byla především její rozlehlost, která znemožňovala provádění pravidelných revizí. Čelní činitelé se jí proto rozhodli rozdělit na dvě menší části, a to na župu pelhřimovskou a pacovskou.⁵⁹ Tímto způsobem chtěli zajistit kvalitnější organizaci, lepší podmínky pro kontrolu jednotlivých sborů a pokusit se o celkovou obrodu.

Revize provedené župním dozorcem Janem Kešem v letech 1920 a 1921 ovšem ukázaly, že pouhé zmenšení velikosti správní jednotky nemůže odstranit následky válečných let. *„Výsledek této přehlídky byl neutěšitelný, výcvik sborů naprosto*

⁵⁷ Tamtéž, fond Okresní hasičská jednota Pelhřimov, neuspoř., Kniha jednacích protokolů pelhřimovské hasičské župy (1902 – 1922), zápis z 18. května 1919.

⁵⁸ Tamtéž, zápis z 18. července 1920.

⁵⁹ Seznam sborů patřících do jednotlivých žup je uveden v příloze č. 1.

*neodpovídá požadavkům.*⁶⁰ Velitelům se nedařilo obnovit rozvrácenou disciplínu mužstva. Mnozí členové přistupovali k svým povinnostem pasivně a účastnili se pouze akcí, z nichž vyplývaly nějaké výhody. V obcích se nekonaly přednášky ani čtení z odborných časopisů informující veřejnost o nových možnostech v oblasti požární ochrany. Sbory nedisponovaly knihovnamí a některé neodebíraly ani Hasičské rozhledy a kalendáře.⁶¹ Skladiště neodpovídala předpisům a kromě hasičského náčiní uchovávala také hospodářské nářadí patřící soukromým osobám. Sbory nezakládaly pohřební pokladny, protože je nepovažovaly za důležité a podceňovaly význam prevence. Nejenže neuskutečňovaly pravidelné požární hlídky, ale ani o tom nevedly žádné záznamy. Vzniklý chaos vedl ke ztrátě prestiže a znemožňoval splnění výše stanovených cílů. Ty prozatím zůstaly pouze na papíře a v přednáškových síních, protože hasičstvo se muselo nejprve zaměřit na vlastní záležitosti. Teprve po nalezení ztracené rovnováhy mohlo dostát svých závazků a stát se propagátorem osvětových myšlenek a oporou Československého státu.

Iniciátorem nápravy neúnosné situace se stal župní dozorce, který prezentoval svůj plán na členské schůzi pelhřimovského sboru konané začátkem června roku 1920. Za hlavní problém považoval nedostatečnou morálku činovníků. *„Nevážnost k hasičstvu také sami hasiči zavinili, mnohý že se celý rok neukázal, jen když bylo co pít.“*⁶² Stěžejní úkol prvorepublikového hasiče spatřoval ve snaze o opětovné získání důvěry široké veřejnosti, protože pouze tak bylo možné obnovit ztracenou vážnost. Zdůraznil odpoutání se od rozptylujících elementů znemožňujících odvádět kvalitní práci. Kladl důraz na osvětovou činnost, jejímž prostřednictvím chtěl obnovit kázeň a kvalifikaci jednotlivých činovníků. Pravidelné přednášky a čtení z odborných časopisů se mělo stát nástrojem modernizace požární ochrany. *„Stará cvičení hasičská prováděla se po desetiletí monotónně stejně, nutno prováděti cvičení nová. Zavedeny budou cvičení okrsková a župní sjezdy.“*⁶³

Na základě dozorcova návrhu byla roku 1920 uspořádána v Pelhřimově župní škola, která si dala za cíl odstranit zjištěné nedostatky, zvýšit efektivitu hasičské práce

⁶⁰ MZA Brno – SOkA Pelhřimov, fond Okresní hasičská jednota Pelhřimov, neuspoř., Kniha jednacích protokolů ze schůzí pelhřimovské hasičské župy (1902 – 1922), zápis z 5. června 1921.

⁶¹ Čtrnáctideník Hasičské rozhledy vydávala od roku 1901 Česká zemská hasičská jednota.

⁶² MZA Brno – SOkA Pelhřimov, fond Sbor dobrovolných hasičů Pelhřimov, neuspoř., Kniha zápisů ze schůzí pelhřimovského sboru (1902 – 1933), zápis z 3. června 1920.

⁶³ Tamtéž.

a zavést jednotu do všech sborů pelhřimovské župy. Celodenní kurz spojený s odpoledním cvičením místního dobrovolného hasičstva se realizoval v budově gymnázia. Program začal o půl deváté ráno, kdy župní předseda František Ziegler přednesl proslov o smyslu hasičstva a vyzdvihl význam pořádané školy. Poté starosta města a zároveň předseda pelhřimovského hasičského sboru Antonín Linhart přivítal šedesát devět činovníků pocházejících z dvaceti sedmi sborů.

Po oficiálním zahájení přišlo na řadu vlastní jádro programu. Dozorce Jan Keš poučil přítomné o řádné formě žádostí, vedení spolkových knih, vydávání sborníků i kalendářů a hasičských podniků.⁶⁴ Dále se zabýval otázkou kulturní a národní práce. *„Zdůraznil převýchovu hasiče starého na nového, jehož zásadou bude vedle vlastní práce ne zevní lest a paráda, ale probouzení v lidu ztracené lásky k člověku a národu. Povzbuzování, aby hasičstvo, jako nejrozšířenější korporace, stalo se milovníkem a šířitelem lidového vzdělání nejen ve sboru, ale i ve svém okolí.“*⁶⁵ V odpoledních hodinách navštívili účastníci skladiště zdejšího sboru, kde se podrobně seznámili s obsluhou strojů a posunovacího žebříku. Na závěr se ve čtyřstupu přesunuli na cvičiště, aby shlédli vzorové cvičení se stroji a žebříky.

Význam školy spočíval především ve výchovném působení na hasiče. Pouze obnovení morálky mohlo vést ke zkvalitnění odváděné práce, zvýšení činnosti jednotlivých sborů a obnově prestiže celé župy. Snažila se probudit v účastnících vlastnosti dobrého hasiče, mezi něž radil František Ziegler především *„vytrvalost, dobrou vůli, kázeň ve sborech, lásku členů mezi sebou, povahu mužnou, důstojné vystupování, hájení hasičské cti a zachování svornosti.“*⁶⁶ Samotní aktéři vyjádřili spokojenost s průběhem dne a stanovené cíle považovali za splněné. Zlepšení poměrů potvrdil také zemský dozorce, který v srpnu roku 1920 provedl přehlídku župy. Stížnosti vznášené župními funkcionáři dokazují, že se stále setkávali s kázeňskými přestupky. Například v květnu roku 1923 obdržel člen pelhřimovského sboru František

⁶⁴ Každý sbor musel vést matriku, jednacích protokolů, knihu jednatelskou, inventář, knihu požární, knihu pamětní. Ústřední zemská hasičská jednota zakládala starobní a pohřební pokladny, zemské pomocné fondy a hasičskou pojišťovnu. Tamtéž.

⁶⁵ Tamtéž, fond Okresní hasičská jednota Pelhřimov, neuspoř., Kniha jednacích protokolů ze schůzí pelhřimovské hasičské župy (1902 – 1922), zápis z 18. července 1920.

⁶⁶ Tamtéž, fond Sbor dobrovolných hasičů Pelhřimov, neuspoř., Kniha zápisů ze schůzí pelhřimovského sboru (1902 – 1933), zápis z 3. června 1920.

Čáp „*důtku pro opilství, v němž se dostavil v hasičské výstroji ku představení biografu.*“⁶⁷

Vedle problémů spojených s morálkou se hasičstvo potýkalo také s personální krizí mající své kořeny v předchozích letech. Kritické poměry panovaly především v pelhřimovském sboru, protože „*ve válce bylo 34 narukovaných hasičů, zemřeli tři: Karel Müller v Terstu, Fratišek Lhotský v Albánii a Václav Donát v Srbsku.*“⁶⁸ Městská rada se snažila dosazovat na prázdná místa učně a tovaryše. Situace se nezlepšila ani po ukončení konfliktu, neboť někteří členové utrpěli zranění nedovolující jim pokračovat v hasičské práci a jiní se z města odstěhovali. Nedostatek činovníků nabyl takových rozměrů, že ohrožoval samotnou existenci sboru.

Noví členové se do služby nehlásili a stávající zde působili již několik desítek let. Někteří dokonce od roku 1875, kdy byl sbor založen. Vysoký věkový průměr se negativně podepsal na činnosti sboru, protože požárníci se vymlouvali na své stáří a odmítali se účastnit schůzí. Cvičení spočívala pouze v pravidelných revizích strojů ověřujících jejich funkčnost. Hrubé zanedbávání povinností snižovalo schopnost vypořádat se s potenciálními přírodními katastrofami a ohrožovalo bezpečnost a majetek obyvatel. Naštěstí nedošlo k žádnému velkému požáru, při němž by se naplno projevila nepřipravenost mužstva.

Jediným řešením vzniklé situace bylo získání nových příslušníků. Za tímto účelem vydala městská rada provolání, v němž se obrátila především na majitele nemovitostí. Vyzvala je, aby umožnili již zasloužilým hasičům odchod na odpočinek a sami se stali členy činnými, popřípadě alespoň přispívajícími. Ukázalo se ovšem, že někteří měšťané považují hasičskou práci za podřadnou a obávají se ztráty sociálního statutu. Problémy vyvrcholily v srpnu roku 1921, kdy činní členové předali výboru rezignace. Stěžovali si, že jejich práce nebyla dosud obyvatelstvem řádně oceněna, ačkoliv hasičstvo „*nešetří ani času ani námahy, věnuje své síly účelům hasičským, ba často i s nasazením vlastního života hájí majetek svých spoluobčanů.*“⁶⁹ Záminkou k odstoupení se stal výlet do městských sadů konaný u příležitosti hasičského župního sjezdu v Pelhřimově. V důsledku minimální účasti obecnstva „*nabylo rezignující členstvo přesvědčení, že hasičstvo nejenže není podporováno, ale jest přímo*

⁶⁷ Tamtéž, zápis z 2. května 1923.

⁶⁸ *100 let*, s. 32.

⁶⁹ MZA Brno – SOKA Pelhřimov, fond Sbor dobrovolných hasičů Pelhřimov, neuspoř., Kniha zápisů ze schůzí pelhřimovského sboru (1902 – 1933), zápis z 30. srpna 1921.

*i ignorováno.*⁷⁰ Výbor postoupil demisi městské radě a sám složil funkce do rukou předsednictva, protože bez členstva nemohl organizovat obranu proti případným požárům. Předseda hasičského sboru Antonín Linhart svolal mimořádnou valnou hromadu, jejímž výsledkem bylo zachování dosavadního výboru alespoň do další valné hromady. Následná náborová kampaň se setkala s velkou odezvou a v listopadu přistoupilo do sboru třicet osm členů. Nováčci společně se zkušenými hasiči absolvovali cyklus pěti přednášek uvádějící je do problematiky.

Otázku volby funkcionářů vyřešila čtyřicátá sedmá valná hromada konaná 6. ledna roku 1922. Předsedou se stal František Ziegler, velitelem Josef Lívanec a jednatelem Ladislav Kodet. František Ziegler se chtěl původně svého postu vzdát ve prospěch některého z mladších kolegů. *„Podotýká, že neměl by tuto volbu přijmout, jsa již stár. Vzhledem k tomu však, že sbor potřebuje vzpružení, přijímá volbu s touto podmínkou, že členové sboru pilně navštěvovati budou cvičení.*⁷¹ Závazek nebyl brán zcela vážně, protože v létě roku 1924 podal velitel sboru Josef Lívanec rezignaci kvůli velkému množství kázeňských přestupků. Záhy ovšem obdržel slib, že činovníci budou pravidelně docházet jak na schůze, tak na cvičení. Na základě tohoto prohlášení demisi odvolal a pokračoval ve výkonu úřadu.

Zdá se, že hasiči opravdu dostáli svých závazků a personální krizi úspěšně zažehnali. Pravidelně se účastnili teoretických i praktických cvičení, hlídek v biografech, divadlech a tanečních zábavách. Sbor mohl nadále pokračovat ve své činnosti a podílet se nejen na udržování pořádku ve městě, ale také obohacovat místní kulturní scénu a stavět se do role šířitele pokrokových myšlenek.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Tamtéž, zápis z 6. ledna 1922.

7.2 Význam hasičstva a jeho podíl na utváření kulturního života ve městě

Prvotním posláním pelhřimovského dobrovolného hasičstva byl boj s nebezpečnými přírodními živly a s tím související ochrana životů a majetku nastřádaného předchozími generacemi. Chvilka nepozornosti, nepřízeň počasí či nešťastná souhra náhod mohly během okamžiku připravit obyvatele o střechu nad hlavou. Impulz k hledání východiska z neustálého strachu vzešel přímo z řad měšťanů usilujících o větší bezpečnost. Vydržování profesionálních požárníků nepřicházelo v úvahu, protože vyžadovalo značné finanční prostředky. Jediným možným řešením se stalo založení dobrovolného sboru skládajícího se z místních občanů. Spolek postupně rozšiřoval pole své působnosti a získal celou řadu funkcí souvisejících s kulturním a politickým děním.

Ihned po realizaci projektu zaujalo hasičstvo výsadní postavení vyplývající z jeho vztahu k politické elitě. Pracovalo pod přímou záštitou obce a až do roku 1921 jej řídil sám pelhřimovský starosta. Zastupitelstvo slibovalo, že „*vždy bude sbor podporovat.*“⁷² Kvalitní protipožární opatření se totiž podílelo na utváření vizitky města a svědčilo o organizačních schopnostech jeho vedení. Hasičské kulturní akce se neobešly bez přítomnosti alespoň jednoho delegáta obce, který z titulu svého úřadu dodal setkání na vážnosti. Rada zastávala také funkci prostředníka mezi sborem a veřejností. Roku 1932 doporučovala „*váženému občanstvu našeho města, aby u příležitosti jubilejního župního hasičského sjezdu, pořádaného v rámci oslav Tyršových, projevílo náležitou pozornost svojí nejčtetnější účastí sjezdu samému i v týž den pořádaným hasičským podnikům, a tak dalo najevo svoje sympatie a uznání našemu hasičstvu za jeho vznešené, nezištné práce pro pomoc bližnímu v každém neštěstí, ať při požáru, povodni, úrazu apod.*“⁷³ Jisté problémy způsobovala otázka modernizace hasičského náčiní, protože zastupitelstvo se přirozeně bránilo velkým finančním zátěžím. Na druhou stranu si uvědomovalo rizika spojená se zaostalostí protipožární obrany. Úroveň vybavenosti hrála roli také během veřejných exhibic, kdy se sbor snažil získat uznání od přihlížejících diváků. Případný pokles prestiže spolku by se dotkl také městské rady, protože její pověst závisela na řádném chodu celého města. Například v roce 1926 se konala krajinská výstava, která se stala výbornou příležitostí k propagaci

⁷² Tamtéž, 6. ledna 1924.

⁷³ Týdeník z Českomoravské vysočiny 14, č. 29, 1932.

města. Zastupitelstvo se rozhodlo financovat opravu posouvacího žebříku a ušití nových režných obleků, protože nechtělo riskovat společenské znemožnění. V témže roce se stalo ručitelem sboru, jenž si půjčil od spořitelny třicet sedm tisíc dvě stě korun na pokrytí nákladů spojených s koupí motorové stříkačky.

Do spolku vstupovali především živnostníci a obchodníci se zbožím spojující svou existenci s prosperitou obce. Jeho základnu tvořili tedy spíše majetnější obyvatelé města slibující si od členství nejen ochranu majetku a vytvoření vhodných podmínek pro podnikatelské aktivity, ale také zvýšení prestiže.⁷⁴ Prezentovali se jako ochránci celé obce a od spoluobčanů očekávali projevy úcty a vážnosti. Starosta sboru František Ziegler „*poukazuje na šlechetné služby hasičstva při požárech, povodních neb jiných neštěstích. Žádá, aby sbor byl veřejností vážen a v jeho snahách podporován.*“⁷⁵ Jestliže nebyli spokojeni s množstvím či formou poct, dávali své rozpoložení jasně najevo. Neváhali kontaktovat městskou radu, která prostřednictvím místního týdeníku apelovala na obyvatele, aby přehodnotili své chování. K vyhocení situace došlo roku 1921, kdy činní členové podali dokonce rezignaci. Zastupitelstvo tehdy poukázalo na oprávněnost výtek a vyzvalo měšťany k účasti na hasičských podnicích. Statut požárníka s sebou tedy nesl jistou sociální prestiž a ambiciózním jedincům otevíral cestu do blízkosti místní honorace

Hlavní předností sboru byly nízké provozní náklady, protože činovníci nedostávali peněžité ohodnocení. Odměnou se jim měl stát dobrý pocit z kvalitně odvedené práce a vděk obyvatelstva. Ve skutečnosti se ovšem tato forma satisfakce příliš neosvědčila a lenost často převládla nad strachem z případného nebezpečí. Požárníci zanedbávali své povinnosti, nedostavovali se na pravidelné schůze a cvičení. Přestupky odůvodňovali vývojem nových ohni odolných stavebních materiálů snižujících riziko neštěstí. Fatální dopad na morálku mužstva měla první světová válka. Způsobila chaos ve vnitřní správě sboru a rozvrátila členskou základnu. Mladí hasiči narukovali na bojiště a zbylí příslušníci ztratili motivaci k dalšímu rozvoji činnosti. Po ukončení konfliktu se pelhřimovské hasičstvo muselo rychle vzpamatovat a zavést do svých řad opět disciplínu, protože se chtělo stát oporou nově vzniklého státu. „*Jest nyní na nás, abychom v té naší Československé republice, které si musíme nade vše vážit, se*

⁷⁴ Skladba členstva sboru z profesního hlediska je obsažena v příloze č. 2.

⁷⁵ MZA Brno – SOKA Pelhřimov, fond Sbor dobrovolných hasičů Pelhřimov, neuspoř., Kniha zápisů ze schůzí pelhřimovského sboru (1902 – 1933), zápis z 6. ledna 1924.

*uplatnili jako účinná složka našeho veřejného života a tím též dokázali, že chceme být platnými a účinnými činiteli tohoto našeho nového československého státu.*⁷⁶ Funkcionáři proto naléhali na žurnalistiku, aby informovala veřejnost o jeho vlasteneckých a kulturních snahách, vzbuzovala sympatie mezi občany, nabádala je k vstupu do sboru a tím přispěla k odstranění personálních problémů. Hasičstvo se situovalo do role národních buditelů a šířitelů pokrokových myšlenek snažících se vychovávat ze svých spoluobčanů řádné vlastence. V tomto duchu působilo především na mládež, která se již zapojila do pracovního procesu, a vymanila se tak z výchovného vlivu školy. Zakládalo jinošské družiny nabízející mladým mužům možnost trávení volného času. Poskytovalo příležitosti k navazování nových kontaktů, neboť župních valných hromad a cvičení se účastnili hasiči z celého regionu. Večerní program setkání se obvykle neobešel bez taneční zábavy lákající především mladší činovníky. Například po skončení valné hromady konané v roce 1925 u příležitosti padesátého výročí pelhřimovského sboru *„účinkovala hudba pana Kotrče, jež podporovala přátelskou zábavu a udržovala přítomné v dobré náladě.*⁷⁷

Sbor náležel k pelhřimovské župě, která se angažovala i v oblasti celorepublikového politického života. Vybízela členy, aby se aktivně účastnili obrany Slovenska napadeného Maďary. Výzvy se nesetkaly s velkým ohlasem, protože hasičstvo trpělo nedostatkem pracovních sil. Mladší příslušníci již do vojska vstoupili a starší byli potřeba *„k zachování pořádků a domácích jistot.*⁷⁸ Většího úspěchu dosahovala župa v rámci svého působišť. Vydávala různá doporučení a snažila se zasahovat do vnitřních záležitostí jednotlivých mužstev. *„Nabízený hasičí přístroj Minimax se sborům nedoporučuje, jest to vynález německý, máme svůj český vynález, Rex.*⁷⁹ Podobným způsobem propagovala pojišťovnu Jiskru a hasičský nákupní dům v Praze. *„Členové výboru a dozorce župní necht' sborům příležitostně doporučí pojišťovny hasičské co do pojištění požárních příprěží, hasičského skladiště a inventáře, výzbroje hasičské a stejnokrojů.*⁸⁰ V souladu se svými vlasteneckými postoji se snažila podpořit rozvoj tuzemské výroby a obchodu.

⁷⁶ Tamtéž, zápis z 6. ledna 1918.

⁷⁷ Tamtéž, zápis z 6. ledna 1925.

⁷⁸ Tamtéž, fond Okresní hasičská jednota Pelhřimov, neuspoř., Kniha jednacích protokolů ze schůzí pelhřimovské hasičské župy (1902 – 1922), zápis z 19. července 1919.

⁷⁹ Tamtéž, zápis z 24. dubna 1921.

⁸⁰ Tamtéž, zápis z 16. května 1920.

Měla přístup i do nejmenších a nejdlehlších vesniček, kde představovala mnohdy jediného organizátora kulturních akcí. Hasičstvo pracovalo „*ve prospěch celku s úspěchem i v těch nezapadlejších koutech naší vlasti, kdež sbory své má.*“⁸¹ Nabízela také příležitosti k cestování, kterých nebylo v soudobé společnosti mnoho. Roku 1923 se dvacet čtyři členů pelhřimovského sboru vydalo do Prahy, aby se zúčastnilo prvního sjezdu slovanského hasičstva. Vybraní jedinci získali příležitost podívat se dokonce na Slovensko, kde se v srpnu roku 1922 konal sjezd československých požárníků. „*Na sjezdu na Slovensku zastoupena byla župa naše třemi sbory se sedmi členy.*“⁸²

Hasičstvo poskytovalo možnost seberealizace v oblasti kultury a pokrylo jednu z hlavních potřeb každého člověka, kterou je touha po společnosti. Odvolávalo se na dr. Miroslava Tyrše a jeho hesla „Osoba nic – celek vše!“ a „Ni zisk – ni slávu!“ Podle zásad svého vzoru spolupracovalo s ostatními korporacemi a snažilo se o povznesení celého města. Přijalo úlohu zprostředkovatele kulturních a politických inovací. Župní dozorce Jan Keš „*postavil hasiče jako světloňose pokroku, pravdy, demokracie a národního pracovníka v našich obcích, který společně se stejně smýšlejícími korporacemi Sokolstvem, Národní jednotou Pošumavskou, besídkami za podpory občanstva a za vedení dorostu pracovati chce a bude v hesle Bližnímu a vlasti.*“⁸³ Pelhřimovský sbor pořádal taneční věnečky, plesy, koncerty, přednášky, divadelní hry, výlety do přírody, cvičení, slavnostní valné hromady a schůze. Účastnil se také slavností probíhajících pod záštitou samotné městské rady. Jednalo se především o různá výročí Československé republiky nebo jejího předního představitele Tomáše Garrigua Masaryka. Hrál důležitou roli na poli zpravodajství, osvětové činnosti a organizování volnočasových aktivit. „*Vzdělání a výchovy je třeba. Slouží k tomu přednášky, proslovy, divadla, vycházky, zábavy, hlavně besídky, pak oslavy 7. března, 6. července, 28. října, a to buď společně s jinými spolky, nebo sami. Udržujeme styk se školou a nepolitickými organizacemi.*“⁸⁴

⁸¹ Týdeník z Českomoravské vysočiny 14, č. 29, 1932.

⁸² MZA Brno – SOkA Pelhřimov, fond Okresní hasičská jednota Pelhřimov, neuspoř., Kniha jednacích protokolů ze schůzí pelhřimovské hasičské župy (1923 – 1932), s. 12.

⁸³ Tamtéž, Kniha jednacích protokolů ze schůzí pelhřimovské hasičské župy (1902 – 1922), s. 18.

⁸⁴ Tamtéž, s. 189.

7.3 Jubilejní valná hromada sboru dobrovolných hasičů v Pelhřimově

Pelhřimovští dobrovolní hasiči se pravidelně scházeli na valných hromadách, které se odehrávaly vždy 6. ledna. Nejčastěji využívali sál hostince U Dvořáků, hotel Slávii nebo Národní dům, ale například roku 1927 se výbor usnesl „z důvodu šetrnosti pořádati tuto valnou hromadu tichým způsobem na strážnici.“⁸⁵ Cílem bylo zhodnotit předchozí období, vyřešit nejzávažnější problémy a stanovit nové úkoly. Po úvodním proslovu starosty sboru přednesl svoji zprávu jednatel, cvičitel a pokladník. Nedílnou součástí představovala přednáška o smyslu hasičstva a taneční zábava utužující kolektiv. Valná hromada roku 1925 měla odlišný průběh, protože se konala u příležitosti padesátého výročí sboru. Neomezila se pouze na uplynulý rok, ale posuzovala celkový význam spolku.

Starosta sboru František Ziegler přivítal přítomné, připomenul základní fakta týkající se vzniku místního hasičstva a uctil památku již zemřelých činovníků. Následovalo přednesení jednatelské zprávy hodnotící celoroční aktivitu sboru, která spočívala především v pořádání praktických a teoretických cvičení. Opomenuty nebyly ani požární hlídky při konání biografů, divadel, tanečních zábav a obvyklé požární kontroly prováděné od srpna do listopadu. Župní dozorce Jan Keš vyzdvihl význam celého hasičstva a zdůraznil jeho pokrokové a demokratické ideály. Poté promluvil velitel Josef Lívanec „o důležitém poslání sboru, o povinnostech členstva, které vybízeli k intenzivní činnosti a zpevnění veškeré práce v duchu významných demokratických zásad hasičských pro dobro sboru a města.“⁸⁶

Padesátiletou činnost shrnul jednatel Ladislav Kodera. Velkou úctu projevil dosud žijícímu prvnímu veliteli sboru Augustu Rottenbergovi vykonávajícímu funkci čtyřicet tři let. Na jeho práci navázal Jan Müller a Josef Lívanec. Připomenul spojitost mezi obcí a sborem, protože až do roku 1921 stál v čele sboru starosta města. Teprve pod dohledem České zemské hasičské jednoty došlo ke změně stanov a starostou sboru se mohla stát i jiná osoba. Post zastával Jan Fried, Antonín Rosol, Václav Fried, František Fára, dr. Antonín Linhart a František Ziegler. Cvičiteli byli Josef Kralert, prof. Dědek, Václav Křepelka, František Ziegler, Jan Albrecht, František Dvořák a

⁸⁵ Tamtéž, fond Sbor dobrovolných hasičů Pelhřimov, neuspoř., Kniha zápisů ze schůzí pelhřimovského sboru (1902 – 1933), zápis z 6. ledna 1927.

⁸⁶ Tamtéž, zápis z 6. ledna 1925.

Josef Lívanec. Ladislav Kodera podotkl, že „*sbor býval vždy vzorem sborům jiným a zastával svoje povinnosti k hasičství vždy svědomitě, takže s hrdostí může pohlížeti na svou velikou práci ve městě, jak v ohledu kulturním, tak i v ohledu pomoci bližnímu svému.*“⁸⁷ Svě idealistické tvrzení podložil výčtem záchranných akcí úspěšně uskutečněných v režii zdejšího hasičstva. Sbor se podílel na uhašení padesáti čtyř požárů ve městě a osmdesáti jednoho požáru v jeho bezprostředním okolí. Ze zmíněných živelných pohrom nabylo velkého rozsahu sedm požárů. Například roku 1886 vypukl oheň v Poříčí za Hamrem. Pelhřimovští hasiči se potýkali s velkými problémy ještě před tím, než vůbec dorazili na místo katastrofy. Při cestě ze zbrojnice se jim totiž splášili koně vezoucí stříkačku. Na dolní části náměstí se v důsledku nárazu do chodníku rozpadlo jedno kolo povozu. Během havárie se zranil tehdejší náčelník sboru Jan Kopřiva, velitel August Rottenberg a Jan Polesný. O dva roky později vzplanul oheň přímo v centru města a zničil čtyři domy. Skupinka hasičů lezoucích společně po žebříku ze střechy hořícího domu utrpěla těžká poranění, když žebřík nevydržel tak velkou zátěž a zlomil se. V roce 1891 zemřel během záchranných prací dokonce člen sboru. Dramatické okolnosti neštěstí popsal Jindřich Šohájek. „*Několik hasičů se šťastně vyšplhalo na střechu. Pod jedním z nich, byl již téměř nahoře, se zlomila příčka žebříku. Viděl jsem, jak se při pádu dolů bránil. Nezachytil se, padl hlavou na chodník z veliké výše. Na neštěstí helma spadla z hlavy dříve. Přenesli ubožáka do průjezdu Wertheimerova. První pomoc poskytl mu Dr. Kralert. Lezec Čeněk Horák, klempíř, zanedlouho zemřel. Druhý lezec, Fratnišek Roubíček, při pádu zachytil se za hák, na němž zůstal viseti za čelisti. Byl zachráněn, dlouho se léčil a znetvořený obličej mu zůstal do smrti.*“⁸⁸ Hasiči se také aktivně podíleli na likvidaci škod způsobených roku 1876 průtrží mračen. Tehdy uhodil blesk do věže kostela Kalvárie a Hrnčírská ulice i Svatovítské náměstí se ocitly pod vodou. Podobná situace se opakovala v březnu roku 1891, kdy voda opustila koryto říčky Bělé a zaplavila okolní domy.

Slavnostní schůze se kromě sto dvaceti šesti členů zúčastnili také představitelé městské rady. Starosta obce Karel Kuklík poděkoval hasičstvu za jeho obětavou práci ve prospěch města a předal medaile pěti činovníkům nejvíce se podílejícím na fungování sboru. Společně se všemi přítomnými a za doprovodu hudby pronesl

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ J. ŠOHÁJEK, *Paměti*, s. 69.

přípitek čtrnácti dobrovolným hasičům setrvávajícím ve sboru již padesát let. Slavnostní valnou schůzi ukončil doslov starosty sboru Františka Zieglera, jenž „*přál obětavé práci hasičstva dalšího pochopení, rozmachu a zdaru v novém jeho půlstoletí.*“⁸⁹ O následující zábavu se postarala kapela vedená panem Jaromírem Kotrčem.

Místní hasičstvo považovalo jubileum za skutečně významnou událost a informovalo o něm také Tomáše Garrigua Masaryka. Dávalo tak opět najevo svůj kladný vztah k Československé republice. Prezident odpověděl děkovným telegramem, který byl společně se zněním zprávy jednatele Ladislava Kodeta zveřejněn v Týdeníku z Českomoravské vysočiny. Valná hromada představovala první velkou veřejnou akci, kdy mohli pelhřimovští požárníci dokázat, že poválečnou krizi již zažehnali. Potvrdit svoji roli na zdejším společenském životě a získat si respekt ostatních spolků i obyvatelstva. Oprávněnost postavení dokládali mnohaletou tradicí a výčtem svých úspěchů.

⁸⁹ MZA Brno – SOKA Pelhřimov, fond Sbor dobrovolných hasičů Pelhřimov, neuspoř., Kniha zápisů ze schůzí pelhřimovského sboru (1902 – 1933), zápis z 6. ledna 1925.

7.4 Krajinská výstava

Léto roku 1926 ovlivnila krajinská výstava současníky vnímaná jako oslava sedmistého výročí založení města. Pověst vážící se k původu osady a její název Pelhřimovo město naznačuje, že fundátorem byl sám pražský biskup Pelhřim vykonávající úřad mezi lety 1224 a 1226. Vznik města je tradičně kladen do počáteční fáze jeho funkčního období, kdy se vydal na cestu do Říma. Přesný datum ovšem není znám a rok 1926 se stal posledním rokem, ve kterém si mohli Pelhřimovští připomenout tuto významnou historickou událost. Nejvhodnější formu oslavy představovala právě krajinská výstava prezentující výsledky dlouholetého hospodářského, sociálního a kulturního vývoje.

Exhibice byla slavnostně zahájena v neděli 27. června na městské radnici. Po zápisu do pamětní knihy se delegace hodnostářů přesunula na výstaviště, kde ji uvítaly fanfáry z Libuše. Následovala *Hymna Slovanů* v podání mužského pěveckého sboru Zábój, projevy hostů a předčítání pozdravného telegramu určeného pro prezidenta. Po oficiálním úvodu zakončeném státními hymnami si návštěvníci prohlédli produkty místních firem. Například městská elektrárna propagovala elektrický proud a s ním spojené přístroje zpříjemňující každodenní život. Knihtiskař Emil Šprongl postavil Guttenbergův stánek, ve kterém demonstroval starý ruční lis a tiskl dřevoryty Pelhřimova. Kožešinářská firma zhotovila z osmi druhů kůží obraz pelhřimovského náměstí.

Hasičská župa si stejně jako ostatní místní spolky nenechala uniknout možnost k svojí sebe prezentaci a uspořádala hasičský den.⁹⁰ Vzhledem k místu konání akce se hlavní pozornost soustředila na pelhřimovský sbor, jenž za tímto účelem provedl řadu kroků směřujících k vnitřní obrodě. Otázka hasičského dne se stala stěžejním tématem jeho lednové valné hromady. Starosta sboru František Ziegler upozorňoval, že „*za tímto účelem bude nutno uvést sbor do plného pořádku. Výstava bude navštívena cizinci, a proto bude nutno, aby sbor o výstavě čestně obstál.*“⁹¹ Projednávala se také problematika morálky, ačkoliv loňská jubilejní valná hromada ukázala, že kázeň mužstva se již podařilo obnovit. Velitel sboru Josef Livanec žádal, aby „*každý člen*

⁹⁰ Zvací plakát k hasičskému dni se nachází v příloze č. 3.

⁹¹ MZA Brno – SOkA Pelhřimov, fond Sbor dobrovolných hasičů Pelhřimov, neuspoř., Kniha zápisů ze schůzí pelhřimovského sboru (1902 – 1933), zápis z 6. ledna 1926.

*zastával v následujícím roce řádně své povinnosti, abychom skutečně o župním sjezdu čestně před veškerou veřejností obstáli.*⁹² Větší komplikace způsobovala technická stránka přípravy, která vyvrcholila nákupem nové motorové stříkačky. Celkové náklady činily čtyřicet sedm tisíc dvě stě korun a byly z menší části pokryty penězi získanými prodejem staré stříkačky. Zbývajících třicet sedm tisíc dvě stě korun si sbor půjčil od spořitelny. Spolek musel přijmout nového člena Františka Letovského, protože provoz stroje vyžadoval důkladnou a časově náročnou péči. V prosinci se na strážnici konala škola kladoucí si za cíl seznámit činovníky s moderním zařízením. *„Letovský přednáší o konstrukci a obsluze nové motorové stříkačky, vysvětluje jednotlivé části, celé složení stříkačky a upozorňuje na nutnost bedlivosti při obsluze stříkačky.*⁹³ Zároveň se zavázal, že každou sobotu odpoledne bude v hasičské zbrojnici vysvětlovat případným zájemcům, jak mají zacházet s novou stříkačkou. S finanční spoluúčástí města byly provedeny také opravy stávajícího hasičského vybavení. Firma z Českých Budějovic renovovala poškozený posouvací žebřík a staré opotřeбенé hadice nahradily nové nezbytně nutné k činnosti motorové stříkačky. Pelhřimovští hasiči se na vystoupení nepřipravovali pouze po technické stránce, ale dbali také na vizuální hledisko. Díky finančním prostředkům od obce disponovali novými režnými obleky.

Po dalekosáhlých přípravách se v úterý 29. června roku 1926 stal sokolský stadion a náměstí dějištěm hasičského dne. *„Mimo hosty z okolních žup, a to tři ze župy jihlavské, dva z jindřichohradecké, sedm z pacovské a osm z počátecké, zúčastnilo se tři sta padesát šest členů župy pelhřimovské – zjev zajisté potěšující.*⁹⁴ Program začal v ranních hodinách, kdy si požárníci naposledy vyzkoušeli vystoupení. Poté se i s technikou přesunuli na náměstí a seznámili publikum se svým uměním. Odpoledne se ve slavnostním průvodu přemístili na výstaviště, kde proběhlo hlavní cvičení rozdělené do několika kategorií. Mužské, ženské i jinošské družiny vystoupily se sekerami, žebříky, háky a jinými nástroji. Představení ukončila figura s posunovacími žebříky vzdávající hold republice a ve čtyři hodiny byla zahájena lidová zábava při koncertu tábořských železničářů.⁹⁵

⁹² Tamtéž.

⁹³ Tamtéž, zápis z 13. prosince 1926.

⁹⁴ František JEŘÁBEK, *Hasičská župa pelhřimovská č. 18*, Hasičské rozhledy 32, č. 17, 1926, s. 336.

⁹⁵ Fotografie pořízená u příležitosti hasičského dne je obsažena v příloze č. 5.

Týdeník z Českomoravské vysočiny reflektující průběh dne napsal, že se „*skvěle vydařil a také počasí až na malou večerní přepršku přálo.*“⁹⁶ Pelhřimovská hasičská župa mohla být spokojená, protože splnila daný cíl. Přesvědčila veřejnost o svých kvalitách a vyvrátila všechny případné pochybnosti týkající se otázky překonání poválečných problémů. Největší podíl na úspěchu měl „*župní dozorce J. Keš, učitel v N. Cerekvi, čestný člen hasičské župy pelhřimovské, jenž vše pečlivě připravil a jistě zařídil.*“⁹⁷ Prestiž si zvedl také pelhřimovský sbor, který potvrdil své výsadní postavení v rámci župy a stal se vzorem ostatním sborům.

⁹⁶ Týdeník z Českomoravské vysočiny 8, č. 28, 1926.

⁹⁷ F. JERÁBEK, *Hasičská župa*, s. 336.

7.5 Životní jubileum Tomáše Garrigua Masaryka

Osmdesáté narozeniny prvního prezidenta Československé republiky se staly impulzem k celorepublikovým oslavám. Také pelhřimovské zastupitelstvo upozorňovalo na nezbytnost vyjádřit hlavě státu svoji vděčnost a úctu. Zdejší nepolitické spolky sestavily „*přípravný výbor oslav pana presidenta*“⁹⁸ a pod záštitou okresního výboru a městské rady zorganizovaly řadu kulturních akcí. K důstojnému uctění jubilea přispěli také samotní měšťané, kteří ozdobili své domy státními a národními prapory. Vlajky, barevné žárovky, osvětlení budov tvořících siluetu města a transparent s prezidentovou podobiznou navodily slavnostní atmosféru.

Oslavy zahájilo představení loutkaře Karla Kopeckého skládající se z proslovu o osmdesátých narozeninách Tomáše Garrigua Masaryka, recitace, scény *Hold panu prezidentovi* a hry *Lešetínský kovář*.⁹⁹ Ve čtvrtek 6. března se konala slavnostní schůze okresního zastupitelstva, kde ředitel gymnázia přednesl referát o prezidentově životním díle. Odpoledne se na Masarykově náměstí uskutečnil promenádní koncert městských sdružených kapel a večer uspořádal pěvecký spolek Záboj v Národním domě slavnostní akademii. V den jubilea, tedy 7. března, se sešli obecní zastupitelé se zástupci úřadů. Jednomyslně přijali návrh městské rady týkající se přejmenování pelhřimovské nemocnice a poskytli Masarykovu ústavu finanční příspěvek na stavební úpravy ve výši jednoho milionu korun. Spolek A. F. K. Marathon zorganizoval cyklistickou štafetu, jejímž posláním bylo předat prezidentovi pozdravný vzkaz. Slavnostní schůzi ukončilo promítání nového propagačního filmu *Královské město Pelhřimov*. V neděli 9. března se uskutečnilo slavnostní představení v městském kině nesoucí název *Theodora* a dětské publikum shlédlo film *Pohorská vesnice* natočený podle námětů Boženy Němcové. Ve dnech 15. a 16. března sehráli v Národním domě žáci gymnázia společně s členy ochotnického spolku Rieger a pěveckého spolku Záboj divadelní hru *Revoluce*. Původně měli sehrát Shakespearovu hru *Sen noci svatojánské*, ale vzhledem k charakteru oslav upřednostnili domácí tvorbu. Obě vystoupení představovala vrchol slavností

⁹⁸ Týdeník z Českomoravské vysočiny 12, č. 9, 1930.

⁹⁹ V únoru Pelhřimov přivítal Uměleckou loutkovou scénou Karla Kopeckého z Mirotic, který byl pravnukem Matěje Kopeckého. Vystupoval v sále hostince U Rohů, kde předvedl řadu poučných loutkových her určených nejen dětskému, ale také dospělému publiku.

a obyvatelům žijícím v blízkém okolí byla dokonce zajištěna zpětná doprava. Oslavy ukončila historická Kolárova hra *Pražský Žid* sehraná Intimní scénou Tyl. Hry se navzájem doplňovaly a podle slov redaktorů Týdeníku z Českomoravské vysočiny „*nejušlechtilejším způsobem důstojně slaví významné jubileum tvůrce obnovené naší samostatnosti a prvního prezidenta státu.*“¹⁰⁰

Po celou dobu trvání slavností, tedy od 3. do 23. března, byly na městském úřadě umístěny dvě knihy. V kůži vázaná pamětní kniha sloužila občanům, kteří chtěli osobně pogratulovat prezidentovi k jeho životnímu jubileu. Obsahovala Masarykovu fotografii, stručný popis historie Pelhřimova, městský znak a fotografie zdejších významných míst. Následoval stěžejní text pojednávající o účelu jejího vzniku a obsahující seznam všech osobností pečujících v jubilejním roce o prosperitu a demokratizaci obce. Po ukončení oslav byla kniha poslána prezidentovi, ale její věrná kopie zůstala v opatrovnictví místního muzea. Gratulační knihu doplňovala kniha subskripční, jejíž funkce je vysvětlena v několika úvodních větách. „*Vzala jsem si za úkol apelovati na dobré srdce, vlastenectví, štědrost a uznání našich občanů obého pohlaví, aby mi pomohli sebrati peněz, jímž bych ráda přispěla fondu pro vybudování důstojného Památníku osvobození na věčnou paměť toho, jak občanstvo naše si vážilo a mělo v lásce osobu svého prezidenta pro jeho nesmrtelné zásluhy jako osvoboditele, zakladatele a budovatele obnoveného státu.*“¹⁰¹

Sbor dobrovolných hasičů se společně s ostatními nepolitickými spolky aktivně podílel na organizaci oslav. Dne 30. března uskutečnil na městské radnici slavnostní župní valnou hromadu. Přední hodnostáři zahájili schůzi vzpomínkou na 7. březen a projevem o Masarykovi. Poslali státníkovi následující holdovací telegram. „*Pane prezidente! Hasičstvo župy pelhřimovské dovoluje si Vás v 80. roce Vašich narozenin ze své valné hromady v nejhlubší úctě a oddanosti pozdraviti s nejvroucnějším přáním, abyste byl národu ještě na dlouhá léta ve svěžesti zachován. Keš, starosta.*“¹⁰² Dále uctili památku spisovatele Aloise Jiráska zesnulého dne 12. března 1930 v Praze a jeho pozůstalým poslali kondolenci. Župa držela krok s ostatními korporacemi také v oblasti zakládání dobročinných fondů. Z iniciativy župního starosty Jana Keše, který z vlastních prostředků poskytl k tomuto účelu

¹⁰⁰ Týdeník z Českomoravské vysočiny 12, č. 9, 1930.

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² MZA Brno – SOKA Pelhřimov, fond Okresní hasičská jednota, neuspoř., Pamětní kniha pelhřimovské župy (1880 – 1932), s. 167.

částku pět set korun, zřídila nadaci nesoucí název „*Kešův podpůrný fond založený k počtě 80. narozenin pana prezidenta T. G. Masaryka.*“¹⁰³ Fond financovala z přebytků a příjmů z nákupny.

Sbor pelhřimovských dobrovolných hasičů se vždy hlásil k demokratickým zásadám Československé republiky a situoval se do role jejího ochránce. Neustále prokazoval své sympatie jejím předním hodnostářům. Nenechal si uniknout žádnou příležitost, kdy mohl složit prezidentovi hold. Považoval ho za záruku rozvoje a jeho jméno bylo pravidelně připomínáno a oslavováno v prosloveh jednotlivých sborových funkcionářů.

¹⁰³ Tamtéž.

7.6 Jubilejní župní sjezd v Pelhřimově

Pelhřimovská hasičská župa slavila v červenci roku 1932 padesáté výročí své činnosti. U této příležitosti uspořádala jubilejní sjezd, který proběhl v rámci celonárodních oslav stých narozenin Miroslava Tyrše. Původně se měl konat 17. července, ale kvůli nepříznivému počasí byl odložen na neděli 7. srpna.

Župa se chtěla prezentovat jako dobře fungující organizace a získat uznání od přihlížejícího obecnstva. Prostřednictvím oběžníku nabádala jednotlivé sbory, aby seznámily své členy s průběhem slavnostního dne a předešli tak případným problémům. Velkou pozornost věnovala technickému provedení, ale nepodceňovala ani vizuální hledisko. *„K slavnostnímu kroji musí býti jen černé kalhoty a boty, stojatý límec a černá kravata. Tedy ne límec jiný a barevnou kravatu. Prosím, vyhovte a přijďte správně oblečení. Kroj musí se nositi zapatý, je naší ostudou, že běháme po městě rozhalení s čepicí na stranu a nedbáme, abychom si správným krojem zjednali vážnost a úctu veřejnosti!“*¹⁰⁴

Hodnostáři neopomněli využít slavnostní chvíli k opětovnému podání stížnosti týkající se pocitu méněcennosti vyplývajícího z nedostatečného ocenění jejich služeb. Redaktoři Týdeníku z Českomoravské vysočiny se tyto obavy pokusili vyvrátit následujícími slovy. *„Přejeme Vám plného zdaru ve všem Vašem podnikání, které ctí Vaše ruce, šlechtí Vaši duši a učí lidskosti i nás, kteří práci Vaší se zájmem sledujeme. Přinášíme Vám vstříc svůj vděčný a radostný pozdrav, naši pomoc do budoucnosti slibujeme. Jdete dál a stále výš! Neste pochodeň lásky, pokroku, vzdělání, pravdy, lidskosti, národního cítění a konání mezi náš lid!“*¹⁰⁵ Také obecní rada se připojila k zástupu gratulantů a vyzvala měšťanstvo, aby neváhalo podpořit místní hasiče svojí účastí na sjezdu a vyjádřit jim tak sympatie. Majitele domů vybídla k vyvěšení státních vlajek a praporů v národních barvách.

Slavnost zahájilo cvičení provedené v režii pelhřimovského a rynáreckého sboru. Tři skupiny požárníků se během okamžiku přesunuly ze skladiště k radnici, vytáhly pohyblivé žebříky a vyšplhaly se na střechu budovy. Část hasičů se věnovala likvidaci imaginárního ohně a ostatní evakovali obyvatele domu. Akce potvrdila připravenost sboru chránit životy i majetek zdejších obyvatel. *„Všecko se dělo*

¹⁰⁴ Muzeum Vysočiny Pelhřimov, fond Okresní hasičská jednota Pelhřimov, kart. č. 1, inv. č. 15.

¹⁰⁵ Týdeník z Českomoravské vysočiny 14, č. 29, 1932.

promyšleně a rychle. Podobné zákroky v případě požáru by byly jistě nanejvýš účinné. ¹⁰⁶

Po vykonání cvičení a zápisu hodnostářů do pamětní knihy se účastníci přesunuli do Národního domu, kde se konala slavnostní mimořádná valná hromada. Mezi hosty nechyběli představitelé městské rady, okresního úřadu, Sokola, Selské jízdy, pelhřimovské pobočky Československé obce legionářské, Učitelské jednoty, České zemské hasičské jednoty a pacovské župy. Starosta župy Josef Keš uvítal přítomné a obzvláště srdečně pozdravil stále žijící hasiče – zakladatele. Neopomenul uctít ani památku již zesnulých činovníků a zdůraznil obětavost soukmenovců padlých na bojištích ve jménu republiky. Součástí jeho proslovu byla následující pasáž. „*My, kteří jsme za ně nastoupili, jděme podle hesel našich i sokolských stále dál, výše, v před a budme občanstvu a tím i národu zárukou bezpečnosti. Z nejkrásnějších ideálů člověka je býti člověkem a nésti lidství a čistý štít pomoci a lásky mezi lid ve prospěch celku v duchu pokroku a pravdy.*“¹⁰⁷ Následovala přednáška učitele Jana Bělohlava z Rynárce věnující se historii župy a proslov zástupce okresního úřadu zvyšující prestiž setkání. Za obec vystoupil starosta Josef Hrubant, který župu požádal, aby i nadále šířila do všech koutů okresu lásku, bratrství a svornost. Župa se opětovně přihlásila k demokratickým ideálům a prostřednictvím telegramu vyjádřila plnou podporu prezidentovi republiky Tomáši Garriguovi Masarykovi. Slavnostní depeši zaslala také Československé obci sokolské, která v těchto dnech slavila narozeniny svého zakladatele Miroslava Tyrše.

V odpoledních hodinách se konal velkolepý průvod skládající se ze Selské jízdy, Sokola, hasičstva, zástupců úřadů a hostů. Nejprve se zastavil na náměstí, aby vyslechl projev starosty města a představitele okresního výboru. Poté se přesunul na sokolský stadion a vyslechl proslov zástupce České zemské hasičské jednoty a starosty pelhřimovské župy Josefa Keše. Po odeznění národních hymen se pozornost diváků obrátila na cvičiště, kde hasiči demonstrovali své dovednosti. Silná bouřka překazila exhibici a donutila cvičence i s hudebníky opustit prostor.

Pelhřimovská župa vyjádřila spokojenost s průběhem jubilejního sjezdu a ocenila především značnou účast místních spolků i občanstva. Byla dojata bohatou výzdobou obce a dary obdrženými od měšťanstva. Problémy způsobilo pouze

¹⁰⁶ Tamtéž, č. 33.

¹⁰⁷ Tamtéž.

nepříznivé počasí, které odradilo řadu návštěvníků od účasti na odpoledním programu. Týdeník z Českomoravské vysočiny proto žádal veřejnost, aby „*příště při nějakém příležitostném podniku naše hasičstvo největší účastí obecnstva z města i okolí podpořila, a co nepřízeň počasí zavinila – svou další přízní a příležitostnou hmotnou podporou vynahradila.*“¹⁰⁸ Navzdory nepříznivým okolnostem uskutečnila župa svůj záměr a prezentovala se jako organizovaná korporace schopná regulovat činnost jednotlivých sborů spadajících pod její záštitu. Uspořádáním slavnosti dokázala, že překonala problémy způsobené válkou a je připravena podílet se na organizaci veřejného života. Utužila vztahy se zdejšími spolky a opětovně vyjádřila svůj kladný postoj k Československé republice.

¹⁰⁸ Tamtéž.

7.7 Hasičkosamaritánský kurz v Pelhřimově

Ohně a jiné přírodní katastrofy způsobovaly nejen hmotné škody, ale ohrožovaly také lidské životy. Dobrovolní hasiči se často setkávali s raněnými, jejichž zdravotní stav vyžadoval poskytnutí první pomoci a rychlý převoz k lékaři. Požárníci ovšem nedisponovali potřebnými znalostmi, protože neprošli žádným speciálním výcvikem. V každém sboru se sice vytvořila skupinka několika osvědčených ošetřovatelů, ale ti byli i nadále pouze řadovými členy. K zlepšení situace došlo až po vzniku první republiky, kdy hasičstvo přijalo roli samaritánů. Úzce spolupracovalo s Československým červeným křížem a rozšířilo jeho členskou základnu o hasiče – samaritány.

Roku 1922 došlo k rozdělení župy na čtyři samaritánské obvody: novocerekvický, novorychnovský, červenořečický a pelhřimovský.¹⁰⁹ Každý hasičský sbor musel disponovat nejméně jednou stráží čítající čtyři členy, tři muže a jednu ženu. Tři stráže tvořily čet, v jejímž čele stál četař. Všechny stráže působící v jednom lékařském obvodu se sdružovaly v kolonu spravovanou obvodním lékařem. Kolony vytvářely okresní sbor, který reprezentovali obvodní lékaři, důvěrníci Československého červeného kříže a zástupci župy. Výše v hierarchii stálo samaritánské zřízení krajské, zemská divize a samaritánská rada. Předpokladem pro efektivní práci čet bylo vzdělání, jehož garantem se stal Československý červený kříž. Samaritánský kurz trval původně dvacet pět hodin a zahrnoval teoretickou i praktickou výuku první pomoci, základy anatomie, fyziologie a péči o rodičky i kojence. Roku 1936 se skládal již ze čtyřiceti hodin a obsahoval také všeobecnou zdravotní vědu, bakteriologii, přednášky o obvazech, transportu zraněných, vnitřních a vnějších úrazech i tuberkulóze. Zdravotnické lekce byly ukončeny složením závěrečné zkoušky a slibu.

Hasiči – samaritáni působící pod záštitou pelhřimovské župy se v březnu roku 1934 účastnili pětinedělního kurzu. Podnik si kladl za cíl zaktualizovat jejich poznatky

¹⁰⁹ Novocerekvický obvod se skládal z Božejova, Nové Cerekve, Ústrašína, Stříteže a Proseče Obořiště. Novorychnovský obvod zahrnoval Cejle, Dolní Cerekev, Hojkov, Milíčov, Rohoznou, Nový Rychnov, Sázavu a Vyskytnou. V červenořečickém obvodu byla Červená Řečice, Křelovice, Útěchovice a Svěpravice. Pelhřimovský obvod sdružoval Pelhřimov, Kojčice, Pavlov, Plevnici, Proseč Křemešník, Rynárec, Velký Rybník, Strměchy, Vlásenici, Lipkovu Vodu, Olešnou a Zachotín. MZA Brno – SOKa Pelhřimov, fond Okresní hasičská jednota Pelhřimov, neuspoř., Kniha jednacích protokolů ze schůzí pelhřimovské hasičské župy (1902 – 1922), zápis z 9. dubna 1922.

získané prostřednictvím poválečných samaritánských škol. Podstatným impulsem se stal také příchod nových členů, kteří museli projít řádným výcvikem. Dostavili se devadesát dva posluchači, z toho osmdesát tři muži a devět žen. Přednášky navštívilo i několik hostů z řad veřejnosti. V centru pozornosti se ocitly především otázky týkající se první pomoci, ale opomenuta nezůstala ani životospráva, sociální péče, samaritánská literatura, spolupráce se samosprávou a administrativa. V souvislosti s politickými poměry vládnoucími ve střední Evropě věnovali organizátoři poměrně velkou pozornost problematice brannosti, pasivní obrany obyvatelstva před leteckými útoky a bojových plynů. Hasičstvu se vyskytla příležitost naplnit své dlouholeté postoje a angažovat se v oblasti ochrany státu a zachování demokracie. „Čsl. dobrovolné hasičstvo jako celonárodní nepolitická organizace hlásí se k spolupráci a obraně státu a lidu jeho a doufá, že ruka jeho nebude odmítnuta, ale přijata a kdyby přec se tak mělo státi, čsl. hasičstvo neustane v přípravě pro chvíle nejtěžší a věnuje síly své, aby v čas pomoci dovedlo.“¹¹⁰

Škola byla ukončena slavnostním setkáním všech účastníků, které zahájil starosta župy. Poděkoval přednášejícím, institucím a jednotlivcům podílejícím se na zdárném průběhu podniku. Jednatel Československého červeného kříže ocenil snahu hasičstva o zvýšení kvalifikace a tím i úroveň zdravotní péče. Jménem celé organizace slíbil pelhřimovské župě plnou podporu a vyslovil přání další spolupráce. Řadu děkovných proslovů uzavřel župní samaritánský lékař. Po hromadném složení samaritánského slibu se absolventi kurzu „rozcházelí do svých sborů a domovů, aby stáli pohotově všem, kdož prvé pomoci, ať v době klidu a míru, ať v době nebezpečí nepřátelského útoku by potřebovali.“¹¹¹

Hasičská župa podporovala zakládání samaritánských čet, protože suplovaly roli záchranářů a poskytovaly radu i pomoc obyvatelům žijícím několik desítek kilometrů od lékařských středisek. „Úkolem samaritánské stráže jest poskytnout momentální pomoc při nahodilém neštěstí ve sborech, při úrazu při požárech, při cvičení a pohybovati se má v intenzích sociální péče.“¹¹² Své uplatnění našly také při společenských akcích, kde vykonávaly samaritánskou službu. Fašistické nebezpečí

¹¹⁰ Týdeník z Českomoravské vysočiny 16, č. 13, 1934.

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² MZA Brno – SOKA Pelhřimov, fond Okresní hasičská jednota Pelhřimov, neuspoř., Kniha jednacích protokolů ze schůzí pelhřimovské hasičské župy (1923 – 1932), s. 6.

a hrozba války je postavila do pozice organizátorů brannosti a šířitelů informací týkajících se možností ochrany zdraví i majetku.

8. Závěr

Pelhřimovský sbor dobrovolných hasičů si za léta své existence vybudoval ve městě čestné místo. Úzká spolupráce s obecní radou a úspěšný boj s těžko zvladatelným živlem mu umožnily vstoupit do zdejších společenských kruhů. Z důvodů sebe prezentace pořádal řadu kulturní podniků, které představovaly vítanou a obyvatelstvem často využívanou příležitost k vybočení ze stereotypu každodenního života. Navázal kontakty s ostatními nepolitickými organizacemi a stal se spolutvůrcem pelhřimovské kulturní scény.

Přípravě jednotlivých podniků věnoval velkou pozornost, protože jejich realizace měla stěžejní význam při utváření celkového obrazu spolku. Tato skutečnost je nejjasněji viditelná na veřejných cvičeních demonstrujících potenciál korporace. Jednota v pohybech a oblečení vyvolávala dojem sebranosti tolik potřebné při zápasu s ohněm. Hasičstvo dokazovalo obecenstvu svoji sílu a ubezpečovalo přítomné o svých schopnostech. Také výroční valné hromady se staly oslavou sboru. Jejich nedílnou součástí byly přednášky o historii místních požárníků kladoucí důraz na mnohaletou tradici. Stejně tak pilně pracovalo při organizaci slavností probíhajících pod záštitou župy, města či ostatních spolků.

Sbor se neomezoval pouze na regionální události, ale reflektoval také politickou situaci v zemi a přizpůsoboval své aktivity současným poměrům. Vypuknutí válečného konfliktu roku 1914 způsobilo řadu problémů, které oslabily potenciál místního hasičstva. Po několika kritických situacích se ovšem podařilo obnovit morálku členstva a korporace se mohla aktivně zapojit do podpory nově vzniklého státu. Období první republiky přineslo stabilitu a upevnění pozic v regionu. Sbor zastával nejpřednější místo v rámci celé pelhřimovské hasičské župy a byl vzorem ostatním sborům. Podílel se na všech kulturních akcích a šířil mezi lid demokratické ideály. Slibný vývoj zkomplikovalo fašistické nebezpečí, na které hasičstvo reagovalo zvýšením činnosti v oblasti obrany města a jeho obyvatel. Stalo se šířitelem rad ohledně brannosti a možného leteckého nebezpečí. *„Není to jen pomoc, kterou hasiči poskytují, zuří-li živlové, není to jen první pomoc při ošetření, kterou poskytují naši bratři samaritáni, ale hasičstvo pomáhá přetvářeti dnešní sobeckou společnost, a to účinněji než kdokoliv jiný, poněvadž vše koná z lásky k bližnímu, nečekajíc na odměnu. Hasičstvo také stojí dnes*

*v prvních řadách s těmi, jimž brannost národa je nejsvětější povinností a přispívá nemálo k pasivní i aktivní obraně naší drahé republiky.*¹¹³

Druhá světová válka omezila možnosti hasičstva, ale nepřerušila jeho činnost. Nacisté si totiž uvědomovali zvýšené riziko vypuknutí požárů a prostřednictvím nově založené instituce tzv. Krajského ředitele sídlícího v Táboře zasahovali do vnitřních záležitostí spolku. Navzdory těmto opatřením se nepodařilo vymýtit odbojové tendence sboru, které byly aktivní především na sklonku okupace. Spolek se podílel na udržování klidu narušovaného ustupující německou armádou. Po odjezdu vojska zapálil nákladní vozy a poskytl první pomoc obětem nacistického teroru v Dobré Vodě i mužům zraněným při střetu s prchajícími Němci na vlakovém nádraží.

¹¹³ Týdeník z Českomoravské vysočiny 16, č. 13, 1934.

9. Seznam pramenů a literatury

Prameny

Státní okresní archiv Pelhřimov

Fond Okresní hasičská jednota Pelhřimov

Kniha jednacích protokolů ze schůzí pelhřimovské hasičské župy (1902 – 1922), neuspoř.

Kniha jednacích protokolů ze schůzí pelhřimovské hasičské župy (1923 – 1932), neuspoř.

Pamětní kniha pelhřimovské hasičské župy (1880 – 1932), neuspoř.

Fond Sbor dobrovolných hasičů Pelhřimov

Kniha zápisů ze schůzí pelhřimovského sboru (1902 – 1933), neuspoř.

Fond Hasičský spolek Pelhřimov

Spisový materiál, kart. č. 1 – 4, neuspoř.

Muzeum Vysočiny Pelhřimov

Fond Okresní hasičská jednota Pelhřimov

Spisový materiál, kart. č. 1 – 2.

Prameny vydané

Památník na oslavu 25letého trvání a činnosti dobrovolného sboru hasičského v královském městě Pelhřimov, Pelhřimov 1900.

100 let požárního sboru v Pelhřimově 1875 – 1975, Pelhřimov 1975.

ŠOHÁJEK, Jindřich, *Paměti. Vzpomínky mládí*, Pelhřimov 2002.

Periodika

Týdeník z Českomoravské vysočiny. Neodvislý list pro mravní, kulturní, hospodářské a sociální povznesení kraje 1929 – 1934.

Hasičské rozhledy. Listy věnované zájmům československého hasičstva 1926.

Literatura

- DOBIÁŠ, Josef, *Dějiny královského města Pelhřimova a okolí I. – V.*, Praha 1927 – 1997.
- DOJAVOVÁ, Marie – DEDERA, Libor, *Tajemství zdi města Pelhřimova*, Pelhřimov 2002.
- HAMANNOVÁ, Brigitte, *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*, Praha 1996.
- KVÁŠOVÁ, Miroslava, *Pelhřimov*, Pelhřimov 2008.
- KVÁŠOVÁ, M. – JANOUŠEK, Petr, *Pelhřimov v proměnách*, Třebíč 2009.
- MALÝ, Karel a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha 2003.
- MAREK, Jaroslav, *Česká moderní kultura*, Praha 1998.
- MARTÍNEK, Zdeněk, *Pelhřimov – město poutníkovo*, Pelhřimov 2005.
- TÝŽ, *Ouventura pro Pelhřimov*, Pelhřimov 1996.
- MUSILOVÁ, Blanka a kol., *Pelhřimovsko ve druhém tisíciletí*, Pelhřimov 2000.
- PODAŘILOVÁ, Jana, *Kulturní a spolkový život v Pelhřimově na přelomu 19. a 20. st.* Diplomová práce FF JU, České Budějovice 2004.
- POKORNÝ, Jiří, *Český svět 1889 – 1918*, Praha 1997.
- SKOŘEPOVÁ, Markéta, *Společenský a kulturní život v Pelhřimově na přelomu 19. a 20. st.* Seminární práce Gymnázium Pelhřimov, Pelhřimov 2004.
- URBAN, Otto, *Česká společnost 1848 – 1918*, Praha 1982.

Encyklopedie

- Masarykův slovník naučný. Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí*, Praha 1931.
- Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí XXIII.*, Praha 1905.
- Ottův slovník naučný nové doby. Dodatky k velkému Ottovu slovníku naučnému II.*, Praha 1933.
- Slovník veřejného práva československého III.*, Praha 2000.

10. Seznam příloh

Příloha č. 1: Tabulka rozdělení pelhřimovské župy na župu pelhřimovskou a pacovskou roku 1918, MZA Brno – SOkA Pelhřimov, fond Okresní hasičská jednota Pelhřimov, neuspoř., Pamětní kniha pelhřimovské hasičské župy (1880 – 1932), s. 101.

Příloha č. 2: Tabulka skladby členstva sboru roku 1921 z profesního hlediska, MZA Brno – SOkA Pelhřimov, fond Hasičský spolek Pelhřimov, kart. č. 4, neuspoř.

Příloha č. 3: Zvací plakát na hasičský den konaný v Pelhřimově 29. června roku 1926, Muzeum Vysočiny Pelhřimov, fond Okresní hasičská jednota Pelhřimov, kart. č. 1, inv. č. 15.

Příloha č. 4: Fotografie pelhřimovského sboru z krajinické výstavy roku 1926, MZA Brno – SOkA Pelhřimov, fond Hasičský spolek Pelhřimov, kart. č. 4, neuspoř.

Příloha č. 5: Fotografie výboru pelhřimovské hasičské župy roku 1930, MZA Brno – SOkA Pelhřimov, fond Okresní hasičská jednota Pelhřimov, neuspoř., Pamětní kniha pelhřimovské hasičské župy (1880 – 1932), s. 175.

Příloha č. 6: Fotografie členů sboru dobrovolných hasičů okolo roku 1935, MZA Brno – SOkA Pelhřimov, fond Hasičský spolek Pelhřimov, kart. č. 4, neuspoř.

Příloha č. 1

Pelhřimovská hasičská župa	
Seznam sborů	Rok založení
Božejov	1895
Červená Řečice	1878
Cejl	?
Dolní Cerekev	1889
Hojkov u Rychnova	1896
Horní Cerekev	1877
Kojčice	1893
Křelovice	1897
Libkova Voda	1900
Milčov	1892
Nová Cerekev	1885
Nový Rychnov	1884
Outěchovice (Útěchovice)	1910
Pavlov	1903
Pelhřimov	1875
Plevnice	1895
Proseč pod Křemešником	1893
Proseč Obořiště	1910
Rohozná	1890
Rynárec	1905
Sázava	1905
Strměchy	1893
Střítež Bor	1903
Svépravice	1889
Velký Rybník	1904
Vlásenice	1910
Volešná (Olešná)	1907
Vyskytná	1883
Zachotín	1896

Pacovská hasičská župa	
Seznam sborů	Rok založení
Cetoraz	1876
Dobrá Voda	1898
Hořepník	1878
Kámen	1912
Křeč	1890
Lesná	1910
Lukavec	1890
Malé Outěchovice (Útěchovičky)	1907
Moraveč	1890
Obrataň	1878
Pacov	1871
Pošná	1896
Roučkovice	1902
Samšín	1913
Těchobuz	1889
Velká Chyška	1878
Věžná	1899
Vintířov	1907
Vodice	1890

Příloha č. 2

Skladba členstva sboru roku 1921 z profesního hlediska	
Profese	Počet
Obuvník	12
Truhlář	8
Klempíř	5
Dělník	4
Obchodník	4
Sedlář	4
Městský kanclista	3
Provazník	3
Tesař	3
Holič	2
Hostinský	2
Kameník	2
Kominík	2
Krejčí	2
Malíř	2
Pekař	2
Řezník	2
Sluha	2
Strojník	2
Tkadlec	2
Bednář	1
Důchodní	1
Ekonom	1

Jirchař (Bělokožešník)	1
Kloboučník	1
Kolář	1
Kostelník	1
Kovář	1
Kožešník	1
Listonoš	1
Puškař	1
Řídící učitel	1
Sít'ař	1
Skladník	1
Soukromý úředník	1
Správce stravovny	1
Šafář	1
Zámečník	1
Zástupce pojišťovny	1
Zedník	1
Zřízenec elektrárny	1
Zřízenec telefonu	1

HASIČSKÝ DEN
pořádá Hasič. župa pelhřimovská č. 18.
U PŘÍLEŽ. KRAJINSKÉ VÝSTAVY V PELHŘIMOVĚ
v úterý dne 29. června 1926.

P O Ř A D:

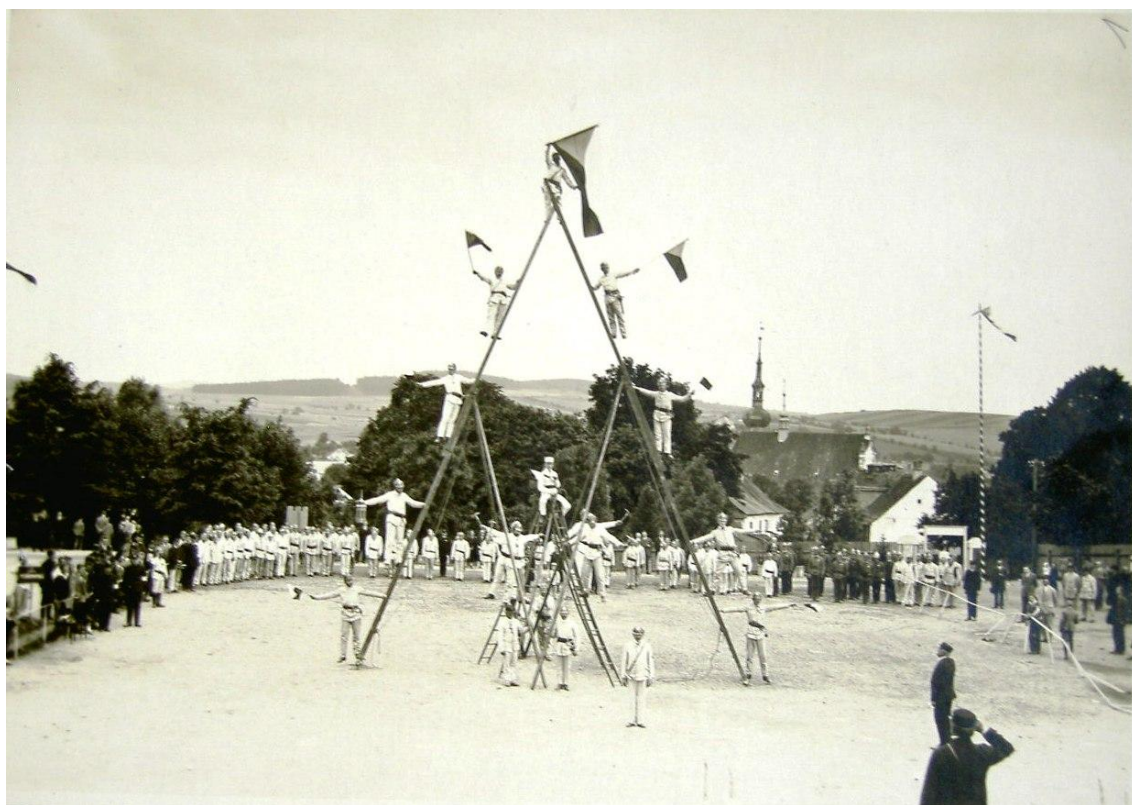
1. O 8. hodině dopolední zkoušky na prostná na hřišti AFK. Marathonu.
2. O 9. hodině společná prohlídka výstavy.
3. O půl 12. požární cvičení na náměstí, při němž bude použito nové motorové centrifugální stříkačky.
4. O 1. hod. odpo. seřazení průvodu v Nádražní ulici a odchod na cvičiště na výstavišti.
5. O 2. hodině na výstavišti cvičení:
a) mužů, žen a jinošské družiny se stroji;
b) samaritských strážů za dohledu p. MUDra F. Ehlera,
c) moravsk. prostných se sekyrkami;
d) s hákovými žebříky.
6. Žebříková skupina a hold republice.
7. Dokončení prohlídky výstavy.

Účinkuje výstavní hudba železničních zřízců z Tábora. - Vstupné do výstavy i na cvičení 6 Kč.

Tiskem Emila Ševců v Pelhřimově.

JGS 317

Příloha č. 4

Příloha č. 5

Příloha č. 6

